

III RIIGIKOGU

8. istungjärk. Protokoll nr. 236 (37).

1929.

III Riigikogu koosolek 25. märtsil 1929
kell 10.

Kokku on tulnud 92 Riigikogu liiget.

Valitsuse loosis: Riigivanem **A. Rei**, sõjaminister **M. Juhkam**, sise- ja kohtuminister **T. Kalbus**, välisminister **J. Lattik**, raha- ja kaubandus-tööstusminister **A. Oinas**, põl- lutöömminister **K. Soonberg**, teedeminister **O. Köster**, töö-hoolekande- ja haridusminister **L. Johanson**.

P ä e v a k o r d :

1. Eesti-Saksa kaubanduse- ja laevanduse- lepingu kinnitamise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

2. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1929./1930. a. — II lugemisel.

3. Süüteod rahva tervishoiu vastu — III lugemisel.

4. Koosseisu komisjoni esitis E. Joo- nas'e vangistamise asjas.

5. Kalameeste riikliku laenufondi seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

6. Vabrikute ja tehaste tööliste organisat- siooni ja vanematenõukogu põhjuskirja (RT 6 — 1919) täiendamise seadus — I lugemisel.

7. Jõuvankrite seadus — üldkomisjoni et- tepanek.

8. Jõuvankrite ja bensiini maksu jaotami- se ja äratarvitamise seadus — omavalitsuse komisjoni ettepanek.

9. Tallinna avaliku lennuvälja alla maade ja ehituste sundvõrandamise seadus — üld- komisjoni ettepanek.

10. Kohtuotsuste täitmise asjus Tsiviil- kohtupidamise seaduse muutmise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

11. Võlglastelt sissenõutud summade jaot- tamise korra muutmise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

12. Väljakutse toimetamise asjus tsiviil- kohtupidamise seaduse täiendamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

13. Vaesuse õiguse andmise asjus Tsiviil- kohtupidamise seaduse täiendamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

14. Tuletõrjeseaduse § 24 muutmise sea- dus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

15. Üheksanda rahvusvahelise töökonve- rentsiga poolt vastuvõetud meremeeste palkamise

lepingu konventsiooni eelnõu kinnitamise sea- dus — üldkomisjoni ettepanek.

16. Eesti ja Läti vahel piirijoonega pooli- tatud kinnisvarade likvideerimise tähtaja pi- kendamise asjus allakirjutatud protokollu kin- nitamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

17. Välismaaliste vahekohtu otsuste täit- mise konventsiooni kinnitamise seadus — üld- komisjoni ettepanek.

18. Laevasõidu riikliku laenufondi sea- duse muutmise seadus — rahaasjanduse komis- joni ettepanek.

19. Põllumajandusele määratud krediitide kasutamise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

20. Kaitseväelaste ja nende perekondade pensioni seaduse põhjal määratud pensionide kõrgendamise seadus — rahaasjanduse komis- joni ettepanek.

21. Riigi- ja omavalitsuse teenijate pensio- ni seaduse põhjal määratud pensionide kõrgenda- mise seadus — rahaasjanduse komisjoni ette- panek.

22. Riigi asutustes ja ettevõtetes töötavate tööliste pensioniseaduse (RT 23 — 1926) §§ 3, 4, 5, 8, 24 ja 26 muutmise seadus — rahaasjan- duse komisjoni ettepanek.

23. Kaitseisukorra-seadus — I lugemisel.

24. Seitsmenda rahvusvahelise töökonve- rentsiga poolt vastuvõetud öötöö kohta pagari- tööstuses käiva konventsiooni eelnõu kinnita- mise seadus — I lugemisel.

25. Kalapüügi seaduse muutmise seadus — maakomisjoni ettepanek.

26. Meistrite, õppinud tööliste ja tööstus- õpilaste seadus — hariduskomisjoni ettepanek.

27. Juriidiliste isikute tulumaksu seadus — II lugemisel.

28. Haigusekindlustuse seadus — sotsiaal- komisjoni ettepanek.

29. Väike- ja kesktööstuse kutseesituse sea- dus — üldkomisjoni ettepanek.

30. Väike- ja kesktööstuse kutseesituse sea- duse elluviimise seadus — üldkomisjoni ette- panek.

31. Kaubandus-tööstuskoja seaduse §§ 10, 15 ja 18 muutmise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab abiesimees **M. Mart- na**, pärast abiesimees **R. Penno**.

Sekretäri kohal abisekretär **O. Liigand**.

Koosolek algab kell 10.35 min.

**1. Päevakorra Juhataja M. Mart-
täiendamine ja na:** Avan Riigikogu koos-
muutmine. oleku.

Sekretär A. Tammann: Teen ettepaneku,

võtta päevakorda 2. punktiks Eesti-Austria vahelise kaubanduse- ja laevanduselepingu ja selle lõpp-protokolli kinnitamise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

J. Lehtman (as): Teen ettepaneku, päevakorra 19. punkt — põllumajandusele määratud krediitide kasutamise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek — võtta päevakorra 3. punktiks.

See seadus on seotud lisaelarve nr. 2. ja peab enne 1. aprilli tingimata Riigi Teatajas välja kuulutatama, sest muidu jooksevad seemnevilja ostmiseks määratud krediidid kinni.

E. Sulg (rhy): Ma teen ettepaneku, päevakorra-punkt 27 — juriidiliste isikute tulumaksu seadus — II lugemisel — võtta päevakorra-punkt 3-daks. Kui eelmised ettepanekud vastu võetakse, siis teen ettepaneku, võtta see päevakorra-punkt 5-daks.

See seadus on väga põhjalikult komisjonis kaalumisel olnud ja nõudmine selle seaduse järele on kaua püsinud. (Vahelhüüded pahemalt poolt: Kas rahvaerakond hakkab ka opositsiooni! Kus oli rahvaerakond laupäeval?)

Juhataja M. Martna: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on juhatause liikme Tammanni ettepanek vastu võetud.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Lehtmani ettepanek vastu võetud.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Sule ettepanek tagasi lükatud.

Seega on päevakord määratud.

**2. Eesti-Saksa Rahaasjanduse
kaubanduse- ja komisjoni aruand-
laevandusele- ja A. Anderkopp:
pingu kinnita- Austatud Riigikogu liik-
mise seadus — med! Kui omal ajal sõl-
I lugemisel. miti Eesti ja Saksa vahel
ajutine majandusekokku-**

lepe, ei olnud selles ette nähtud eritamis- ja laevanduselepingu klauselit, mida kaubavahetuse tarvidus Eesti ja Saksa vahel paratamata üles seab. Nende puuduste kõrvaldamiseks on pikemat aega läbirääkimisi jätkatud kaubalepingu sõlmimiseks, ja selle töö on Eesti ja Saksa esindajad ka läinud aastal lõpetanud. Selle tulemus on uus kauba- ja laevanduseleping, mis põhjalikult kaalumisel olnud rahaasjanduse ja väliskomisjonis. Rahaasjanduse komisjon, majanduslikult seisukohalt lepingut kaaludes, on otsusele tulnud, et tähendatud leping võib kasulik olla mõlema maa vahelise kaubanduse arendamiseks.

Väliskomisjon, kaaludes lepingut välispoliitilisest seisukohast, on arvamisel, et selle lepingu ratifitseerimiseks Riigikogu poolt takistusi olla ei saa.

Seda kõike arvesse võttes on mul au Riigikogule ette panna, käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Juhataja M. Martna: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel.

**3. Eesti-Austria Rahaasjanduse
vahelise kau- komisjoni aruand-
banduse- ja lae- ja A. Anderkopp:
vanduselepingu Eesti-Austria vahelise kau-
ja selle lõpp- banduse- ja laevanduse-
protokolli kin- lepingu sõlmimise eeltööd
nitamise sea- on alanud juba 1924. aastal,
dus — I luge- kuid mitmesuguste takistuste tõttu on leping alla
misel. kirjutatud alles detsembri-**

kuul läinud aastal. Raha- kui ka väliskomisjon on seda lepingut kaalunud ja otsusele tulnud, et tähendatud leping on majanduslikult Eesti riigile soovitav, ja sellepärast teen ettepaneku, käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Juhataja M. Martna: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel.

**4. Põllumajan- Rahaasjanduse
dusele määra- komisjoni aruand-
tud krediitide ja J. Lehtman: Riigikogu poolt määrati lisa-
kasutamise sea- eelarve nr. 2-s 125.000
dus — I luge- krooni seemnevilja muretsemiseks laenu andmiseks.
misel.**

75.000 krooni sellest summast määrati eelkrediitide seadusega, ja eelkrediitide seadusega ühtlasi määrati ka väljaandmise kord. Ülejäänud 50.000 krooni kohta puudub praegu seadus, mille järgi seda välja võiks anda. Käesolev seadus käsitleb seda korda, mille järgi neid krediite võib tarvitada. See seadus tuleb kiires korra välja anda, sest vastasel korral suletakse 1. aprilliks lisaeelarvega lubatud krediidid. See oleks aga ebaloomulik. Seejärel vaatatakse rahaasjanduse komisjon selle eelnõu kiires korras läbi, ja teen rahaasjanduse komisjoni nimel Riigikogule ettepaneku, käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Juhataja M. Martna: (Häälataatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel.

5. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1929./1930. a. — II lugemisel. (Tekst III Rk. 8. istungj. pr. lisades, vaata sisukord.)

Arutamisel on Riigivandema ja riigikantselei korralised kulud. Rahaasjanduse komisjoni kaasaruandja rkl. Vommm. Sõna on kõne jätkamiseks rkl. M. Martinson'ilt. **M. Martinson** (põl), kohalt: Ei tarvita.

Põllutööminister K. Soenberg: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma leian tarvilikuks mõne asjaliku märkuse ette kanda nende väidete kohta, mis rkl. Martinson siit kõnetoolilt esile tõi. Fakt on see, et maaparanduse büroole on minu poolt summasid suurendatud 1.205 krooni võrra. Nimelt on suurendatud maaparanduse büroo juhataja ja samuti abi palgad. Edasi väideti, et agronoomilises büroos tegevatel agronoomidel minevat suurem osa ajast teadete kokkuseadmiseks. Raamatuid olevat keeruline pidada. Nii väike on see päevaraamatu leht... (K. Tonkman, põl: Aga kolmes eksemplaris ja 41 küsimist.) Seda tehakse läbi kopeeripaberi, ja minu arvates selle agronoomi tööjõud peab minimaalne olema, kellel selle väikese päevaraamatu pidamine päeva tööjõu ära võtab.

Nuriseti, et büroo eriteadlased, kellele palk ette nähtud, ei ole teada Riigikogule, ja seepärast ei saa seda krediiti määrata. Mina pean avameelselt tunnustama, et ka mulle ei ole neid teada. Põllutööminister ju ei määra neid eriteadlasi, vaid neid valib büroo, mille

kohta seadus vastu võeti, ja kaseal võivad kandidaadid alles siis kõne alla tulla, kui krediit olemas.

Edasi paistis mulle imelik, et rkl. Martinson, kes kuulub sellesse rühma, kes ütleb ennast kaitsvat seltskondlikku algatust, eriti agronoomilisel tööalal, ägedasti kallale tungis organisatsioonidele, keda ka seltskondlikkudeks organisatsioonideks peab pidama, nimelt talumajanduseliidule ja masinatarvitajate ühisuste liidule. Mis puutub põllumajanduseliidu juures olevasse karjamajanduse eriteadlase töösse, siis minu teada on selle sulest omalajal kirjutised ilmunud. Nüüd on uus jõud ametisse valitud, ja andmed ta töö kohta kanti eelarve-komisjonis ette. Ma kandsin ette need andmed, mis täiesti ametlikult mulle antud olid, ja mul ei ole põhjust olnud nende andmete juures kahelda.

Mis kontrolljaama juhatajasse puutub, siis arvan mina, et sinna isik määrata tuleb, ja loodan, et seda õige pea teha võib. Kaht inimest valmistatakse piimaasjanduse alal praegu ette. Stipendium välismaale komandeerimiseks on käesolevas eelarves ette nähtud, ja väide, nagu ei oleks põllutööministeerium midagi inimeste ettevalmistamiseks teinud, on ekslik.

J. Teetsov (põl): Lugupeetud rahvasaadikud! Ma tahaksin tänavuaastase eelarve juures peajaslikult tähelepanu juhtida mõnele üksikule väärnähtusele, mis meil kõige tähtsamad ja olulisemad. Metsa kohta on palju räägitud. Palju nurisemist on meie metsapolitika alal kuulda. See küsimus on küllalt niivõrt tähtis, et selle juures tuleks peatuda. Nii kui seni ettekantud andmetest ja kõigest näha, raiutakse meil iga aasta ja veetakse välja rohkem metsa, kui seda juurde kasvatatakse. Meil ei ole küllalt väärilist tähelepanu pööratud korralikule metsamajandusele. Mets on meie riigi kõige suurem, kindlam ja tähtsam vara ja selle alalhoidmisele peaks eriti suurt rõhku pandama. Kuid seni seda näha ei ole. Paljudes kohtades võetakse metsa maha ja veetakse välja, ning ei mõelda sugugi sellele, kust edaspidi saavad kohalikud majapidajad ehituse- ja tarbepuid. Eriti teravaks on see kujunenud neis kohtades, kus metsa iseneusest vähe. Viimasel ajal on isegi nii kaugele mindud, et veetakse raudteel metsamaterjali ühest kohast teise. See ei ole normaalne nähtus. Oleks pidanud mõtlema sellele, et mitte neist kohtadest metsa raiuda ja eksporteerida, kus metsa iseneusest vähe, vaid oleks tulnud ka kohalikkude majapidamiste nõuetega arvestada. Mets kaob, ja sellepärast on nurin inimeste seas üldine ja põhjustatud. Eriti teravaks on seisukord Saaremaal kujunenud, kus metsa

iseenesest vähe. Seal töötavad mitmed saevabrikud ja kõik kõlblik metsamaterjal eksporteeritakse välja. Kui metsaametnikkudelt küsida, miks seda nii tehakse, öeldakse, et mets on vanaks kasvanud, see tuleb maha võtta, muidu läheb praaki. Põhjused ei seisa selles, et mets vanaks ja praaki läheb, vaid põhjus on teine ja nimelt, et riik tahab lihtsalt endale metsast teatavaid sissetulekuid teha, mida mujalt ei ole võimalik saada, ja mets peab seda andma. Mets ei lähe siis nii ruttu vanaks ja rikki, kui tema eest korralikult hoolitsetakse. Varem kaevatud metsakraavid on umbe läinud, nende lahtihoidmise eest ei ole enam hoolitsetud, ja selle tagajärjel hakkab mets mädanema. Rohkesti on ka metsa alla jäetud maa-alasid, kus mets ei kasva ja mida võiks põllupidajatele kasutamiseks välja anda. Kodanikud paluvad, et see maa neile välja antaks ülesharimiseks, kuid Põllutööministeerium ei tule sellele vastu. See sünnitab laialist pahameelt ja nurinat. Meil Saaremaal on metsalaastamisega niikaugele mindud, et enam ei jätku trummi puidki, missugused on kõige lihtsamad tarbepuid, sest ka need on riik ära müünud. Torgu ja Abruka vallavalitsused on pööranud ministeeriumi poole palvega, et neile antaks tarvilikke puid trummide parandamiseks riigi metsast, kuid metsavalitsus kohapeal on teatanud, et ei ole metsast neid puid saada. See asjaolu on kohapeal suure nurina esile kutsunud. Siinkohal lubatagu mind selle tõenduseks ette kanda kirju, mis saadetud metsade peavalitsuselt vastuseks Torgu vallavalitsusele, kirjale 9. VI 1928: „Vastuseks Teie kirjale 20. III s. a. nr. 400 Kuressaare metsaülemale trummide ehitamiseks metsamaterjali saamise asjas teatab riigimetsade valitsus, et Kuressaare metskonna Sõrve metsandikust, kust asunikkude rahuldamiseks juba 1930. a. raielank ette on raiutud, ei ole võimalik Teile nõutud materjale välja anda. Küll võiks aga kõne alla tulla nõutud materjalide väljaandmine kas Kuressaare metskonna Pidula metsandikust ehk mandrilt — Pärnumaalt — Audru ja Orajõe metskondadest, milleks Teil vastavate metsaülemate poole tuleb pöörata.“ See näitab, kui kaugele on meil jõutud metsade raiumistega Saaremaal, kus ei ole võimalik enam välja anda kohalikele omavalitsustele trummide parandamiseks puid. Põllutööministeerium peaks selle küsimuse tõsiselt kaalumisele võtma, kas ei tuleks seisma panna metsade raiumine ja eksporteerimine neist kohtadest, kus seda vähe, sest see ei ole otstarbekohane ja läbi viidav, kui hakkame neisse kohtadesse, kus metsa vähe, teistest kohtadest metsa sisse vedama, eriti saartele, sest siis läheb metsa-

materjal tarvitajale liiga kalliks ja jääb maapidajale täiesti kättesaamatuks.

Edasi juhin tähelepanu veel sellele, et viimastel aastatel on meie riiklikud maaparandusetööd lonkama hakanud. Saaremaal pandi suuri lootusi sellele, et riigi poolt kaevatakse kiiresti suuremad magistraal-kraavid läbi. Kuid see lootus ei näi täide minema, sest viimasel ajal on sellele tehtud rohkesti tõkkeid ja takistusi. Sunnitakse üksikuid külasid osa võtma nende kanalite kaevamistest, kus kanal läbis- tab mitme küla maad. Teatavates kohtades sunnitakse üksikuid maapidajaid seda omal arvel tegema, aga maapidajad väikesel arvul ei suuda niisuguri töid läbi viia, nagu Leisi vallas Punabe jõe süvendus, ning see töö jääb tegemata, ja selle tagajärjel jäävad ka need krediidid, mis Saaremaale peaksid tulema, kätte saamata.

Sunnitakse asutama veeühisusi kanalite kaevamiseks. Mitmel korral on minu poolt tähelepanu juhitud sellele, et Saaremaal, kus maakorraldusetööd ei ole läbi viidud, kus ei ole kindlad krundid maapidajale kätte antud, on võimatu veeühisusi ellu kutsuda ja nende kaudu maaparandusetöid läbi viia. (Teedeminister O. Köster: Kes sunnib seda?)

(Aruandja kohale asub aruandja K. Ast.)

On ettekirjutus antud, et asutatagu veeühisused, siis võidakse saada riiklikku toetust ja laenu. (Teedeminister O. Köstri vahelhüüe.)

Samuti on lugu riigi poolt kaevatud kanalite korrashoidmisega, kus sunnitakse asutama veeühisusi kanalite korrashoidmiseks. Aga keegi ei tea, kes sellest veejuhtmest kasu saab, ja ühisuse asutamisest ei tule midagi välja. Omal ajal, kui see küsimus oli päevakorral, tähendasin, et niikaua, kui ei ole läbi viidud maade kruntimine, on võimata sunni viisil veeühisuste kaudu kanali korraldamist maapidajatele panna, vaid need tulevad riigi poolt korras hoida. Sellele ei pööratud aga tähelepanu. Nüüd on juba mitmed kanalid, kus omal ajal töö halvasti läbi viidud, niisuguses seisukorras, et uputavad isegi põllumaid. Maapidajate poolt on mitmel korral pööratud palvega põllutööministeeriumi poole, et need puudused parandataks, kuid seda ei ole tehtud. Näiteks Lümada vallas Surisuu kanali ääres Kihelkonna maantee juures on mitmed majapidamised täiesti hävinemisele määratud, sest igal kevadel on kanalis niipalju vett, et mitmel maapidamisel põllud täiesti vee alla jäävad, aga põllutööministeerium seda häda ei kõrvalda.

Edasi tahaksin tähendada maakorralduse kohta lapimaade kruntimise asjus. Omal ajal, kui Maakorralduse seadus vastu võeti, tähendati seletuskirjas, et esimeses järjekorras hakatakse maakorraldust läbi viima Saaremaal, kus selleks tõsine vajadus. Kuid seni on see töö viibinud, ei saadeta maamõõtjaid. Mitmel korral on nõutud põllutöoministeeriumilt, et määrataks rohkem maamõõtjaid, et see kruntimine kiiremini läbi viidaks, aga seni on need nõuded tähele panemata jäetud. Nüüd viimaks on niikaugale jõutud, et põllutöoministeerium on eelarves ettepaneku teinud, võtta teatud summa toetusena neile maapidajatele kruntimise juures, kes oma arvel tahavad kruntimise läbi viia. See on küll kena asi, aga paljud maapidajad ei suuda ikkagi oma poolt selle võrra kruntimise kulusid kanda, kuipalju eramaamõõtjad seda nõuavad, ja maakorraldus viibib. Siin peaks põllutöoministeerium püüdma suurema arvu maamõõtjaid muretseda, sest need maapidamised lapitaludes on küll oodanud ja kiratsenud, ja nüüd oleks tarvis neid selle ikke alt kiiremini vabastada.

Edasi sünnitab suurt nurisemist vanarenditalu pidajate juures see, et põllutöoministeerium nende maid kruntides liiga ülekohtuselt talitab ja ei arvesta seda, et on kujunenud vanad majapidamised, vastavate ehituste ja inventariga senise maa-ala suurusele. (Teedeminister O. Köster: Kas Võhma küla on ka jälle järjekorras?) Võhmaga olete juba oma töö teinud ja suure hävituse seal läbi viinud. (Teedeminister O. Köster: Väga korralik töö.) Nüüd on seal Saaremaal teisigi talusid, kus rohkesti maad ära võetakse, ja ei ole seda arvestatud, et seal on mitmed põlved neil kohtadel töötanud. Neil on aastate ja kümnete jooksul, mil nad neid kohti pidanud, nende kohta kui omanduse tunne kasvanud, ja kui nüüd neilt majapidamistelt maid ära võetakse, siis on see ülekohus, eriti veel seal, kus kasvatatud metsa või puid, ja nüüd võetakse see tasuta temalt ära ja antakse teisele edasi. Kõik see sünnitab palju paksu verd, sest põllutöoministeeriumi ametnikud talitavad siin oma heaksarvamise järgi. Niisugused sammud tuleksid täiesti hukka mõista, ja nende kohta peaks põllutöoministeerium parema ja õiglasema korra looma, ja arvestama ka ühtlasi neid endisi majapidamisi, et neid ei lõhutaks ja hävitataks. Teedeminister härra Köster tähendas, et ainult Võhmas on seda tehtud. Võhmas on tõesti nii talitatud, et on rajatud talumaade arvel uusi popsikohti, ja selleks talude aia- ja õuemaast väljalõikeid tehtud. Vaadake, niikaugale on asjadega min-

dud. On täiesti ülekohtuselt vanade maapidajatega talitatud ja püütud kunstlikult uusi kohti rajada, kus selleks tarvet ega nõuet ei ole. (Teedeminister O. Köster: Kas peale Meerits'a teisi ka on puudutatud?) Ega Meerits üksi ei kannatanud, vaid seal on ka palju teisi, kes sellega rahul ei ole, et nende talud elujõuetuteks muudetud. Siin oleksid pidanud ikkagi niisugused kindlamad ja õiglasemad alused olema taludelt maade eraldamiseks, kui seda maamõõtjad ütlevad, et meie võtame niipalju, kui heaks arvame. (Teedeminister O. Köster: Noh, see on tühi jutt! Teie tunnete ise seadusi, mis Teie räägite!) Niiviisi on maamõõtjad öelnud. Vaadake, niisugune ametnikkude omavoli on sünnitanud seal palju pahameelt. (Teedeminister O. Köster: Edasikaebamise kord on kõigil, ärge tehke end nii rumalaks!) Ega ma ilma asjata ega oma peast niisuguseid asju ei räägi, et maamõõtjad on niiviisi öelnud. (A. Veiler, tõer: Ega Teie ei saa nõuda, et kõik maamõõtjad samasugused oleksid, kui Teie.— Teedeminister O. Köster: Riigimaade planeerimise komisjoni otsustele võite kaevata.) Kuulge, härra minister, kaevata! Teame väga hästi, mis tähendab põllutöoministeeriumi otsustele kaevata! Põllutöoministeeriumiga protsessides võite vanaks ja vaeseks jääda, enne kui sealt õiguse kätte saate.

Teedeminister O. Köster (fakt. märk.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra Martinson puudutas eelmisel koosolekul raudteel liikuvaid külmetusevaguneid ja ütles, et neid vähe on ja nad korrast ära, ning tulevat või sulamist ette. Faktilise märkusena pean tähendama, et meil laiarööpalisel raudteel on 57 vastavat vagunit. Neist on 12 uuema konstruktsiooniga, ehitatud 1928. a. Kitsarööpalisel raudteel liigub 20 jäävagunit, ja praegu on ehitamisel 4, ning käesoleval aastal ehitatakse vast veel 6 jäävagunit kitsarööpalisele raudteele. Vastavate krediitide saamisel on võimalus olnud jää panipaiku rohkematesse jaamadesse asetada. Üks juht on aset leidnud 1928. aastal, kus ette tulnud või sulamine. Rohkem juhte mul teada ei ole.

A. Sprenk (tp): Ma ei tahaks küll sõna võtta, aga et olukord Riigikogus sääraks kujunenud, missugune ta kunagi varem ei ole olnud, olen sunnitud seda tegema. Meie mäletame hästi, kuidas Eesti riigi algpäevil meie poliitilised rühmad seinast seinä töötasid

käsi käes. Mis oli siis sel korral põhjuseks? Põhjuseks oli see, et meie riigil olid suured varandused käes, metsad olid maha lõhkuda, vabrikud hooldamisele anda, pangad tühendada ja mõisapidajad jagada. (A. Jürman, põl: Aga kõige tähtsam, kommunistid olid päris tugevad!) Niiviisi rühmitused leppisid endivahel kokku, töötasid väga sõbralikult, ja tüli ei olnud kuskil näha. Aga viimasel ajal, iseäranis Riigikogu valimise eel, ei saa aru palavikust, mis maad võtnud. Nüüd on igavene riidlemine ja kaklemine. Kõigile on rahva heakäekäik tähtis ja kasulik, aga õiget tööd Riigikogust välja ei paista. Ja need samad härrad soovivad uuesti valimistele minna ja lubavad Eesti riigi hülgavalt üles ehitada. Aga vaatame möödunud aegu. Eesti sõja ajal toonitasid pahempoolsed rühmad oma kõnekoosolekutel, et Eesti lipp peab Kroonlinnas lehvima. Aga meie ei suutnud Kroonlinna ära võtta ja pidime taganema.

Nüüd viimasel ajal siin ühelt poolt öeldakse, et metsade politika halb on, ja mina ütlen ka, et see tõesti halb on. Olukord on niisugune, et iga mees tahab endale isiklikult head teha, tahab endale metsalahmakaid saada ja maha müüa, ning kui ta ise neid ei suuda maha müüa, siis jäetakse need loodusele hävitamiseks. Mul on andmeid selle kohta, kus hulk metsa riigi kulul välja veetud, see on Võru maakonnas, ning nüüd raudtee ääres vedelevad palgid. See on Mõniste raudtee ääres, kus praegugi puud mädanevad, kuna samal ajal inimesed nutavad, et ei ole ehitusematerjali. (Teedeminister O. Köster: Ei ole!) On küll, palgid vedelevad raudtee ääres maas. See on jällegi üks näide sellest, kuidas meie riiki valitsetakse.

Teisest küljest löid suuri laineid pehmed rõõpad. Komisjonis toonitati, et need on sellepärast saadetud Eestisse, et töölised Inglismaal streikisid. See ei ole aga nii, vaid teisiti. Meie teame väga hästi, et Saksamaalt ei tellitud raudteerööpaid, vaid Inglismaalt, ja need oli sõjakahju tasuks Inglismaa Saksamaalt saanud, ilma et neid keegi oleks proovinud. Seal ei olnud mingisugune sötöölaliste streik süüdi, vaid Inglismaa müüs neid igalepoole, kuhu aga sai, sest Inglismaa pole neid ise valmistanud ega ei olegi huvitatud nende headusest, peaasi, kui aga raha kätte saaks. Me teame väga hästi, et kui võlgu tahame midagi saada, siis on peaasi, et peab vait olema, ega kauba headuse järele ei või küsida, sest muidu võib peremees veel vihaseks saada, ja asjast ei tule midagi välja. Nii ka Eesti riigiga. Inglismaa lubas võlgu anda. Tema poolt määrati andja ja vastuvõtja, ja loomulik, et asi niisuguseks

kujunes. Nüüd on kõik mehed tagantjärele targad, ja otsitakse süüdlasi. Kõik on siin süüdlased, sest teadsite väga hästi, kuidas lood olid, nüüd peidetakse end mingisuguse varju taha ja ei taheta avalikult öelda, milles asi seisab. Ma ütlen, üldse kõik raudteed, mis Eestis ehitatakse, nende kohta antakse suurriikide poolt näpunäiteid, tehakse suurriikide näpunäidete järgi, sest vaadake, kõik raudteesihid lähevad otse mere poolt Vene piirini. Praegu on ehitamisel Tartu-Petseri ja sellele järgneb Tartu-Pärnu laiarööpaline raudtee. Kas meil on seda tarvis, kuipalju sealt kaudu kaupa veetakse? Aga muudkui ehitatakse! Väike riik ei suuda teiste pilli järgi tantsida. Meie näeme väga hästi, kuidas meie poliitikat aetakse, kuidas tahetakse Eesti rahvast välja kurnata. Ma ütlen, säärase eelarve poolt meie hääletada ei saa, sest selles on mittesoovitavad summad, esijoones kaitseliidu heaks minevad summad. Milleks on meil kaitseliit? Kas me siis ei tea, kuidas kaitseliit sündis. Kui 1. detsember kaitseliidu esile tõi, siis ei olnud 1. detsember sündinud tööliste poolt, vaid välja provotseeritud kodanlaste poolt. Kui meil juuksekarvagi ei lange kaitsepolitsei teadmata, kuidas võisid siis sel ajal sajad inimesed Eesti üle Vene piiri sisse tulla ilma kaitsepolitsei teadmata. Selles oli ainult põhjus see, et oli tarvis meie Eesti töölisklassile kõva rusikas panna ja kaitseliit luua. Milleks on meil kaitseliit tarvilik? Selleks, et meie reservlastest-ohvitserid saaksid ilusa palga juurde, ja mõned kergemeelsed jooksevad neile järele. Minu elköneleja, meie rühma mees, võrdles päris õieti kaitseliitu pritsimeestega. Sellel on mõte, sest vanasti, kui vabrikutes töölised streikima hakkasid, siis saadeti pritsimehed välja oma voolikutega, nüüd aga läheb kaitseliit välja oma püssidega. Niipalju on vahet. Enne rahustati veega, nüüd tinaga.

Kõige imelikum paistab see, et põllumehed nüüd, kus nad enam valitsuses ei ole, ei passi enam põrmugi kokku teistega. Enne olid seltsimehed, valitsesid käsikäes ja olid väga sõbralikud. (A. Jürman, põl: Sotsid on liiga ahneks läinud.) Teie olete rohkem ahnemaks läinud. Teie kardate, et ei saa oma kindralitele enam miljoneid kinkida. Kui teie saaksite võimu endale, siis võiks jällegi neid laene kinkida oma meestele. Selles seisab see asi. (A. Jürman, põl: Nemad on palju ahnemad kui meie mehed.) Ei ole ahnemad ühtigi. Teie olete palju ahnemad olnud. Endised obligatsioonid, mis talumaadele olid tehtud, tegite teie ümber poolteisele margale, ja vaesed inimesed jäid oma rahast ilma. Kas see ei olnud suur ahnus? Teie tahate edasi koorida meie rahvast. Pea-

asi on see, et teie ei saanud oma jonnid ajada, mis tahtsite. Häbi peaks olema Riigikogul, kus nüüd rühmad enne valimisi kaklevad ja närutavad agronoomide kallal, millal nad sündinud, millal koolis käinud, millal ristitud, misugused kraavid keegi mõõtnud j.n.e. See on rumalus. Rääkige asjalikult, ma saan sellest aru. Siin pahemapoole mehed ei ole niisuguseid rumalusi kunagi teinud, kui teie praegu teete. Meid nimetatakse mässumeesteks, aga mina usun, kui see asi ümberpöördukt oleks olnud, siis oleks teist juba enamjagu maalt välja saadetud. Mina arvan, et peaks tööle hakkama ja asjaga edasi jõudma.

Ütlen otsekohe, et kuna eelarvel kaitseliidu summad sees, siis seepärast meie tema poolt hääletada ei saa.

Aruandja **K. Ast** (lõpusõna): Kõigepealt paar ettepanekut, mis tehtud selle eelarve-osa muutmiseks. Esiteks on rkl. Krents'i poolt tehtud ettepanek, vähendada kaitseliidu ülalpidamiseks ettenähtud teotusesummat 300.000 krooni võrra, ja peale selle juurde võtta toetus üleriiklikule tuletõrjeliidule sama summa võrra, nimelt 300.000 krooni. Teine ettepanek on esitatud rkl. Veiss'i poolt, Riigivanema ja riigikantslei eelarvest kustutada teotusesumma kaitseliidule. Nende ettepanekute kohta teatan, et mul komisjoni nimel võimalik ei ole nendega ühineda.

Mis aga puutub läbirääkimistesse, siis ei kavatse ma enam vastama hakata üksikutele kõnelejatele, neid oli pealegi liiga palju, kuna üsna põhjaneva vastuse küsimistele, mis läbirääkimiste käigus esile tõsteti, on andnud härra rahaminister oma korduvate seletustega, samuti härra põllutöominister. Ma võin piirduda ainult kõige minimaalsemaga. Ometi tahan ma üldiselt tähendada, et läbirääkimised eelarve puhul näitasid jälle kord, et meie rahvaesindus kõneleb küll väga palju töö tahtest, aga kipub ise sõnadesse uppuma. Meil on see alaline viga, et kõik tähtsamad läbirääkimised, mis algavad hoogsalt ja asjalikult, lõpuks muutuvad venivaks. Kui reede õhtul niiöelda rühmade esikõnelejad olid sõna juba võtnud, siis tundus, et sisuliselt oli kõik öeldud, mis käesoleva eelarve esitamise puhul härradel Riigikogu liikmetel sisuliselt öelda oli. Pärastised sõnavõtmised olid emba-kumba, kas kordamised, või oli neil niisugune laad, et nendega oleks võinud esineda eelarve üksikute osade juures. Kolmandaks oli niisuguseid kõnesid, milliseid teistes parlamentides, muu seas ka meie naabermaal Soomes, võidakse, kui kõneleja soovib, pookida protokollis, ilma et neid rahvaesinduses ette kantaks, kuna keegi neist ei huvitu, neis aga võib lei-

duda mõni pisiasjake, millele kõneleja, kes kõne protokollis lasknud pookida, tähelepanu hiljem võib juhtida.

Sisuliselt puudutan tollideküsimumst ja piirituse tulusid. Sealjuures kannan ette need tulud, mis esitati rahaasjanduse komisjonile, ja millisel alusel on kalkuleeritud tollitulud käesolevasse eelarve-ettepanekusse. Meil ei ole tollitulude alal, nii kui teistegi tulude alal, täpseid lõplikke andmeid, mille järgi võiks öelda, et esitatud tollitulud on täpselt õiged, vaid meil on võetud ja arvestatud neid andmeid, mis saadud eelmistel aastatel. Eelmisi aastaid arvesse võttes on kalkuleeritud eelarve-ettepanekusse kulud niisugusel kujul, nagu nad tegelikult saadud. Mis puutub eriti eelviimaste kuude kohta, siis võib öelda, et siin on arvestatud mitte optimistlikult, nagu Riigikogus ette toodi, vaid pessimistlikult. Selgub, et märtsikuu tollide arvel palju rohkem sisse toob, kui eelarves ette nähtud. Kui laevatee vabaks läks, siis nägime, et tollitulu suurenes tunduval määral. Muidugi võidakse ette tuua, et ikalduseaastad annavad end tunda veel tagantjärele majanduseelus. Selle vastu ei vaidle keegi. Kuidas see end tunda annab, seda ei saa muidugi täpselt öelda. Seepärast on tulud üles võetud, arvestades eelmisi aastaid, kuid ühtlasi on silmas peetud üldist konjunktuuri, mis eelseisval aastal teatud raskustega ähvardab. Tulud on kalkuleeritud ettevaatlikult ja nad peavad laekuma.

Mis aga puutub piirituse tuludesse, siis tärkas siin õieti kaks küsimust. Esimene küsimus oli see, kas piirituse tulud on kalkuleeritud põhjalikult, see tähendab, kas on kalkuleeritud niiviisi, et nad ka laekuksid säärases ulatuses. Teine küsimus oli piirituse müügi ja tarvitamise küsimus, niiöelda karskuseküsimus.

Mis esimesse küsimusse puutub, siis oli minul au seletada aruandjana, — sedasama tegi veel paremini härra rahaminister — et need tulud on kalkuleeritud ettevaatlikult, ja ei ole põhjust arvata, nagu ei laekuks nad.

Mis puutub sellesse, et ikalduseaastatel alkoholsete jookide tarvitamine peaks väikesem olema, siis peab ütleva, et just kõige kitsamal ajajärgul, kus ikaldus end teravamalt, kõige akuutsemal kujul tunda andnud, on joomine olnud kahjuks täiesti seesama, mis eelmistel aastatelgi. Nii näiteks mullu aasta detsembrikuul tarvitatud alkoholsete jookide hulk ületab 1927. a. tarvitatud alkoholi hulga. See peaks ometi karskuseteadlastele teada olema, et rahva jõukus ei ole mõõduandev piiritusejookide levimisel neis mais, kus tarvitatakse odavamaid, kuid seda kangemaid jooke. On vaeseid maid, kus rahvas ei suuda mini-

maalsemaidki kultuurilisi tarbeid rahuldada, aga kus alkoholsete jookide levimine on väga suur.

Kõige lihtsam, austatud härrad, oleks öelda, et ärgu enam eelarves figureerigu piiritusetulud. Siis tuleksid maha kustutada piirituselt kõik maksud. Siis ei figureeriks pennigi tulusid riigikassas piirituse monopolist. Kas võiks aga nüisugusele teele asuda, kas võiksid asuda sellele teele karsklased ise? Muidugi mitte, sest selle tagajärjel leviks alkoholi tarvitamine veel rohkem. Kui tahetakse näha, et meie riigi eelarves ei figureeriks piirituse tulud tähtsa osana, siis peaks hoolitsema selle eest, et alkoholsed joogid ei leviks üldse rahva seas. Kuid seda ei saa teha ei keeluga ega käsuga. Kui meie keelaksime piirituse müügi, siis selle tagajärjel ei kasvaks veel karskus. Kui piirituse hinna liiga kõrgeks paneme, siis veetakse välispiiritust sisse, ja meie ei saaks ikkagi karskust. Karskuse ülesanne on teine; karskuse propaganda abil ei saa teie palju korda saata. Võibolla noorsoo juures võib karskuse propaganda abil karskuse heaks midagi teha, aga vanemate inimeste juures seisab küsimus selles, kuidas parandada sotsiaalseid olusid ja rahva üldist hariduslikku tasapinda, — seda peavad ka karskuse ametlikud levitajad ja kaitsjad tunnustama. Käesolevas eelarves on seda arvestatud, seal antakse noorsoo keskel karskusemõtte levitamiseks summasid õpetajate liidule. Peale selle annab käesolev eelarvetepanek esmakordselt suuremaid summasid rahva avalikuks hoolekandeks maaomavalitsustele. Kas see ei ole karskusetöö? Ma mõtlen küll, et see osa — sotsiaalse olukorra parandamine — on palju tähtsam karskusetöö, kui see, mida teeb ametlik karskuseliikumise keskjuhatus — karskuseliidu keskoimkond. Piirituse tulud, kui nad eelarves figureerivad, siis mitte seepärast, et meie valitsus oleks ajanud piiritusepolitikat, või jälle, et praegune valitsus tahaks soodustada vägijookide joomist, vaid nad figureerivad seepärast, et meie rahvas ei ole karske rahvas, ja et meie rahva kultuuriline ja sotsiaalne elu on nüisugune, et seal vägijookide levimiseks jääb lai pind. Rahaministeerium eelarvet kokku seades ei ole teinud midagi muud, kui võtnud eelarvesse need tulud, mis laekuvad, ja mida rahaministril ja Vabariigi Valitsusel ei ole õigust maha salata, sest nad on seadusepärased riigi tulud ja peavad figureerima eelarves.

Lõpuks peatuksin veel paari lühikese sõnaga üldlääbirääkimistel kuuldavale tulnud lausete juures, milles käsitleti tööliste palkade politikat ja ühenduses sellega töötahet ning kokkuvõidu.

Austatud härrad Riigikogu liikmed! Siin

on juba mitmed Riigikogu liikmed pahemalt tiivalt tähelepanu juhtinud sellele vastuvaldematule tõsiasjale, et Eesti tööstusetöölisel ei saa keegi nõuda seda töövõiljakust, mida nõutakse enamarenenud suurtööstuslikkudes maades. Meile ei ole antud neid võimalusi, millega saavutatud oleks maksimaalne töötlemus.

Kui meie tooksime Ameerikast, Belgiast või mõnest teisest arenenud tööstuseriigist tööliste ja paneksime meie „Ilmarisse“, Krull'i või mõnda teise tööstusse, siis see tööline ei tahaks siin tööd teha, tema ei oleks nende oludega rahul, ta leiaks, et ta ei suuda siin tööd teha, ja ta töö ei annaks ka neid tulemusi, mida annab Ameerikas kuulsat „Taylor'i“ süsteemi juures. Kui meie tahaksime siin sellisama tuntud „Taylor'i“ süsteemi sisse seada, siis osutuks see võimatuks. Meil ei saa olla ratsionaalset töötamisviisi seni, kui vabriku tehnilised sisseseaded on armetud ja töökorraldus võimatu, kus tööaega palju kaduma läheb, ja kus tööjärg nüisugune, et tihtilugu ei saa tööline tööd jätkata, sest see osakond, kust temale poolik tööosa üle tuleb, ei ole tööd nii järjestanud, et see saaks hooga edasi kesta ühtesoodu. Masinad, millel töötatakse, on vananenud süsteemiga ja nüisugused, et inimese oma jõud suurt osa mängib töötamise juures.

Kui meie tööstuseolukord Lääne-Euroopa tasapinnale tõuseks meie tehnilise varustamise ja tööjuhatuse poolest, siis alles võiks rääkida sellest, milline on meie tööliste töövõiljakus. Aga kui meie võrdleme praegusi töönorme endistega, see tähendab veneaegsetega, siis näeme, et Eesti vabariigi ajal on meie tööliste töövõiljakus tõusnud 20% — 30% võrra. See ei ole igalpool ühesugune. Seepärast leiame, et ülekohtune on meie rahvale ette heita töötahte puudust. Mingisuguse võikja võidina kuulasime, missuguses mõnitavas toonis seletusi andis rkl. härra Tõnisson. Tema kõneles mingisugustest „Veni-Villemitest“ maal ja linnas. Tõsi, „Veni-Villem“ on meie rahvuslik tüüp, ta on isegi kirjeldamist leidnud. Aga ometi ei ole tõelikus elus „Veni-Villemid“ kujundanud mingit enamikku ega esinenud suure huljana. Seda ei ole olnud. „Veni-Villem“ on erandlik tüüp, kellesse suhtutud kui naljavennasse; tema on olnud rahva pilkealuseks. Et aga meie talusulased „veniksid“, et neil ei oleks töötahet, et nemad ainult vaataksid, kunas päike looja läheb, kunas söögi- ja lõuna-aeg kätte jõuaks, et maal meie talumehed — ka neist oli siin jutt — oleksid nüisugused, kes oma jalge-kängitsemisega enne kesklounat kaugemale ei saa, — siis ei tea, kust nüisugused tüübid võetakse!

(J. Tõnisson, rhv: Ei ole niisugustest asjadest mina kõnelenud.) Pikk jutt oli, mida Teie, härra Tõnisson, rääkisite, ja Teie ei leidnud kõikjal töötahet olema. Härra Tõnisson, ma küsiks, kus olete niisuguseid mehi näinud? Kellest rääkisite, niisuguseid Eesti vabariigis küll ei leidu. Vanadest mõisamoonakatest räägiti niisuguseid asju, ja teatava õigusega, et nemad olid mõisapõllul venijad ja lokalaua ootajad. Iseseisvas Eestis ei ole seda näha. Kui inimesele tööd aga oleks anda, siis töötajaid ja töötahet on!

Üldse ei taha heameelega kuulda, kui räägitakse töötahte puudumisest sel momendil, kui Riigikogu ise maale ja rahvale annab halba eeskuju, ja seesama härra Tõnisson äsja oma rühmaga laupäevase koosoleku töö ajal lõunatas einelauas, kuna terves Riigikogus kellad kõlisesid, justkui oleks tulekahi lahti. (J. Tõnisson, rhv: Ei ole teedki joonud, ei ole lõunat söönud!) Isiklikult käidi teie rühma saali kutsumas. Teiselt poolt tähendatakse sellele, et Riigikogus on kuhjunud töökoorem, Riigikogu ei saa oma tööga edasi, iga minut on kallid. Meie oleksime võinud laupäeval vastu võtta eelarve II lugemisel ühegi kahtluseta, praegu oleksime võinud lõpetada III lugemise, aga siin katsutakse saboteerida, peetakse kõnesid, mida keegi ei kuula, mis otsekohe eelarve käsitlemisega seotud ei ole. Põllumeeste kogude liikmed poevad saalist välja ja piiluvad ukse vahelt, kas saadakse kvoorum kokku. (A. Jürman, põl: Mis Teie siis ise oma mehed välja lasite? — Parevalt poolt: Härra Ast, komisjonides olime tööl!) Rahvaerakonnale on suur töötahe peale tulnud, ta peab näitama, et puhvet vajab ülalpidamist. Saalis aga kõneldakse sellest, et meie rahval ei ole töötahet, heidetakse ette teistele, aga nähtagu kõigepealt palki oma silmas, siis hakatagu pinda otsima teise silmast.

Samuti on lugu kokkuhoiuga. Teil ei tarvitse pillamist ette heita teistele, kes teie ise avalikus elus tuntud olete kui suuremad pillajad, kelle eraelu näitab, et seal on pillamise printsiipidel elatud.

Ma võiksin seega lõpetada, aga seal oli veel eelarve teine osa, mille puhul sõna võetud. Teine osa käsitleb nimelt volituse andmist Vabariigi Valitsusele, tulevases eelarves liita ja lahutada summased ühe paragrahvi piires. Õiguse pärast ei ole siin tegemist mingisuguse volituse nõudmisega, vaid see on ainult tulemus Riigikogu poolt vastuvõetud ministriteeriumide korralduse seadusest. Ministriteeriumide korralduse seaduse § 62 lausub sõnasõnalt: „Vabariigi Valitsusele alluvate asutuste koosseisud kujundatakse Vabariigi Valit-

suse määrusega riigi eelarves lubatud vastavate krediitide ja riigiteenijate koosseisude ja palga seaduses ettenähtud palganormide piires.“ Järelikult, mis on selle seadusega tahetud? Selle seadusega on Vabariigi Valitsusele antud õigus koosseise muuta, koosseise kujundada, ainukese kitsendusega, et Vabariigi Valitsus peab kinni pidama koosseisude ja palga seaduses ettenähtud palga suurusest, palgaastmest, aga muidu on tal koosseisude kujundamiseks vabad käed.

Teine lõige sellest paragrahvist ütleb, et need koosseisud esitab Vabariigi Valitsus Riigikogule seadusena vastuvõtmiseks hiljemalt 2 aasta jooksul, arvates käesoleva seaduse maksamahakkamise päevast. Mis see siis tähendab? See tähendab seda, et Vabariigi Valitsus kujundab koosseisud, ja kui ta selle töö teinud, siis lõplikult esitab ta selle küll Riigikogule kinnitamiseks, aga tema käed on antud vabaks koosseisude tegelikuks kujundamiseks, nagu ta seda soovib.

Ja öelge siis, austatud Riigikogu liikmed, millisel moel peaks Vabariigi Valitsus kujundama vastavalt seitsmele ministriteeriumile koosseise, kui ta ei saa ühenimeliste paragrahvide summased kokku tõmmata ja tarbekorral lahutada. Võtame näiteks endise töö-hoolekandaja haridusministeeriumi. Seal tulevad peavalitsused jaotamisele ja ülekandmisele; loomulikult peab neid krediitidega üle kandma, sest vastasel korral ei saaks palka maksta ega üldse neid töötada lasta. Neid peab vastavate krediitidega üle kandma. Aga need pole palgakrediidid. Pole seal ette nähtud üksikutele inimestele ega üksikute ametkondade järgi, vaid nad figureerivad palgasumma alal. Ja kui nüüd ametnikud tulevad kahele poole üle viia, kuhu peavad siis krediidid jääma, millest maksta neile palka, varustust, lisatasu ja perekonnatoetust?

Siis on niisugused peavalitsused, mis kuuluvad lahutamisele. Üks osa tuleb kanda ühele poole, teine teisele poole, ja kuidas jääb siis krediitidega? Kui Riigikogu on vastu võtnud korraldamise seaduse ja sellega kohustuse pannud Vabariigi Valitsusele, uusi koosseise kujundama hakata, tegelikult 7 ministriteeriumi läbi viia vastavate peavalitsustega, siis peab ta andma Vabariigi Valitsusele selleks ka võimalused. Vähe on kohustuste pealepanemisest ja vähe volituste andmisest — peab ka võimalused andma. Võimalused seisavad aga, vaadake, selles eelarve-ettepanekus, mis peab hiljemalt 1. aprilliks kinnitatama eelarveks. Seepärast lubatagu veel kord tähendada, et Vabariigi Valitsus ei ole üldse mingisugust volitust endale nõudnud, vaid on ainult teadlikuks teinud Riigikogu, näidanud, mis järg-

neb seitsme ministeeriumi seaduse vastu võtmisest eelarve suhtes, ja laseb selle eelarve II osas seadusena fikseerida.

Kui Vabariigi Valitsusele seda õigust, mida teie nimetate volituseks, ei anta, eelarve II osa vastu ei võeta, siis loomulikult Vabariigi Valitsus ei saa seitsme ministeeriumi seadust teostada. Siis lõpetame selle seaduse. See on aga Riigikogu teha. Kui soovitakse niimoodi talitada, siis talitatu niiviisi, aga vist 90% Riigikogu häälteenamusest on teisiti arvanud, nimelt et ümberkujundamine peaks otsekohe käsile võetama, niipea, kui seitsme ministeeriumi seadus jõusse astub. Alates 1. aprillist, tehke mis tahes, ei ole üksikuid hariduse- ega kaubanduseministreid, vaid on uued ministrid, kelle nimetus üles võeti uues ministeeriumide korraldamise seaduses. Järelikult on see paratamata, mida praegu eelarve korras nõutakse, ja kui eelarve II osa tagasi lükatakse, siis on seega võimatuks tehtud ministeeriumide korraldamine vastavalt Riigikogu enese poolt, enamuse poolt, vastuvõetud seaduse alusel.

Lõpuks luban endale märkida seda, et meil on antud hoopis suuremaid volitusi Riigikogu poolt 1924. aastal, kus mitte ainult üheminimelistes paragrahvides leiduvaid summasid ei lubatud liita ega liidetud, vaid kus isegi lubatakse üle kanda summasid ühest paragrahvist teise. Härra Tõnisson ütles sel puhul, et meie oleme 1924. aastast edasi arenenud, et ega nüüd see enam õigustatud pole. Meie teame väga hästi, et härra Tõnisson'i tõekspidamised täna maksavad, aga homme enam mitte. Ometi on lugu niiviisi, et 1924. a. ei olnud ministeeriumide korraldamise seadust, ei olnud Vabariigi Valitsusele ülesandeks tehtud uuesti kujundada ministeeriume. Nüüd on murrang sündinud, 1. aprillist tuleb sootuks uus ministeeriumide korraldus, mis lahku läheb senisest Eesti riigi ministeeriumide korraldamise tüübist.

J. Tõnisson (rhv) (fakt. märk.): Ausatad Riigikogu liikmed! Kõigepealt pean tagasi tõrjuma rahaministri seletused, nagu oleksid minu väited ekslikud. Kui ma rõhutasin, et eelarve üldkoormatus on praeguse eelarve järgi suurem, kui eelmise riigi majanduseaasta eelarve järgi, siis on see õige. Nagu pärast selgus, konstrueeris härra rahaminister oma oletused sellele, et eelarve valmistamisel on kõik summad sisse võetud, mis enne olid asundusekapitalis ette nähtud. Sellest ei ole ma kõnelenud. Eelarve valmistamise meetodid on rkl. Kornel küllalt selgesti kõnelenud, ja mul oli ülesandeks näidata, et üldkoormatus suur on, ning selle vastu ei saa rahaminister vaielda. Kokku oli 1928./29. eelarve ja lisaeel-

arvete nr. 1. ja 2. järgi 92.015.766 krooni. Raudteele läks sellest 2.111.100 krooni. Nõnda jäi peale raudteesummade, mis välislaenu abil muretsetakse, 89.904.666 krooni. 1929./30. aasta põhieelarve on 93.824.026 krooni. Asundusekapital eraldi teeb välja 4.325.161 krooni. (Rahaminister A. Oinas: Siin aga on tulnud summad maapangast juurde.)

Juhataja **M. Martna**: Palun kõnelejat mitte segada.

J. Tõnisson (rhv): Mul ei ole aega. Kokku 98.145.192 krooni. Raudteesummad võime sealt maha arvata, see on 5.609.000 krooni, jääb 92.536.187 krooni, ja rohkem kui eelmises eelarves. — 2.631.521 kr. Mis puutub asundusekapitalisse, siis olid seal summad ette nähtud tuludes. Neid summasid on praeguse eelarve juures kasutatud teisel teel kui mineval aastal. Üldkoormatus on aga endiselt olemas. Härra rahaminister tähendas oma kõnes, nagu oleks eelmine valitsus piirituse hinda uisapäisa põhjusega tõstnud, seepärast olevat riigil nüüd kulusid rohkem. Juba ennem on tähendatud sellele, et eelmine valitsus on piirituse hinna kõrgemaks määranud tänavuse vähese kartulisaagi ja kartulihindade kohaselt...

Juhataja **M. Martna**: Teie kõneag on läbi.

J. Vain (stp) (fakt. märk.): Eelarvekomisjoni üldaruandja rkl. Ast käsitles laupäevase Riigikogu koosoleku lõpetamist kvoorumipuudumisel ja märkis seejuures, et saalist puudusid põllumeeste kogude rühm ja rahvaerakond. Härra Jürman arvas täna tarvilikuks selle kohta öelda, et sotsialistidel olevat tarvis koos olla, kuna vastasrind ei ole kohustatud selle eest hoolitsema. Pean tarvilikuks siinjuures faktilise märkusena tähendada, et sotsialistidest puudus ainult kaks liiget 24-st, (Vahelhüüe paremalt poolt.) see on 1/12. See ei löhu veel kvoorumit. Kui lugemise ajal Riigivanemat saalis ei olnud, siis oli meil võimalik teda igal ajal saali kutsuda. Nii et meie rühma pärast kvoorum ei lagunenud, vaid nende pärast, kes seda sihilikult tegid. (Vahelhüüded paremalt poolt. — J. Piiskar, stp: Eks teie õpetate. Kui meie tulevikus opositsioonis oleme, siis teeme ka nii, nagu teie nüüd.)

Rahaminister **A. Oinas** (fakt. märk.): Rkl. härra Tõnisson kordas oma väiteid eelarve suuruse kohta, tarvitades sama meetodit täna, mida ta varemalt tarvitanud, nimelt et ta käesoleva eelarve-eelnõu juurde lisas asun-

dusekapitali kogusumma, nimelt 4.321.000 krooni. Ma vahelhüüdena tähendasin, et tervet asundusekapitali summat ei saa juurde lisada eelarve-eelnõule, kui meie ei taha eelarve-eelnõule teist konstruktsiooni anda, kui oli eelmiste aastate eelarvetel. Nimelt on asundusekapitali summade hulka võetud... (Vahelhüüded paremalt poolt.—A. Jürman, põl: Ega need enne eelarves ei olnud?)

Juhataja **M. Martna**: Ma palun kõnelejat mitte segada.

Rahaminister **A. Oinas**: (J. Tõnisson, rhv: 1. ja 2. lisaeelarves on kõik need summad.) Kas Teie lubate mind, härra Tõnisson, rääkida. Asundusekapitali eelarvesse on võetud summad, milliseid varemalt riigi eelarves ei ole olnud, milliseid käsutas seni maapank. Teatavad maapanga operatsioonid on tulnud asundusekapitali operatsioonide hulka. (Vahelhüüded paremalt poolt.) Sellest tuli asjaolu, et kuna riigi eelarve-eelnõust langeb omandusekapitali loomiseks välja umbes 2½ miljonit krooni, ei ole asundusekapitali eelarve 2½ miljonit krooni, vaid 4.300.000 krooni. (A. Jürman, põl: Ega need ennem eelarves ei olnud?) Ei olnud eelarves. Ja sellepärast ei saa neid summasisid käesoleva aasta riigi eelarve-eelnõule juurde lisada selleks, et eelarve-eelnõu võrrelda eelmiste aastate eelarvetega. (J. Tõnisson, rhv: 1. ja 2. lisaeelarves on kõik need summad.) Selles ongi, härra Tõnisson, viga, et neid ei ole. Siin ei aita ägedus, palun asundusekapitali eelarve läbi vaadata, siis on Teil asi selge.

Juhataja **M. Martna**: Selle eelarve-osa kohta on tehtud ettepanekud: 1) rkl. Veiss'ilt: II jagu, peatükk I, riigikantselei eelarvest kustutada: § 16. Toetus kaitseliidu ülalpidamiseks 650.000 krooni; 2) rkl. Krents'ilt:

„II jagu, peatükk I, riigikantselei: 1) § 16. Toetus kaitseliidu ülalpidamiseks vähendada 300.000 krooni; 2) juurde võtta uus § 16-a. Toetus üleriiklikule tuletoerjeliidule 300.000 krooni.“

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Veiss'i ettepanek tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Krents'i ettepaneku esimene osa tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Krents'i ettepaneku teine osa tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega

on Riigivanema ja riigikantselei korralised kulud vastu võetud.

Riigikontrolli korralised kulud (kaasaruandja L. Raudkepp) võetakse nähtava enamusega muutmata vastu.

A. Tupits (põl) (korra kohta): Austatud Riigikogu liikmed! Eelarve alamkomisjonis ja üldkomisjonis tõin ette andmeid ja näitasin täiesti põhjendatult, et tulude osas tuleval aastal ei ole loota tollidest ja piirituse monopolist nii suurt sissetulekut, kui eelarves ette nähtud. Seda on ka Riigikogu kõnetoolilt mitmed kõnelejad ette toonud ja näidanud, et neid summasisid, mis eelarvesse võetud tulude osas, ei ole loota niisuguses ulatuses kätte saada.

Juhataja **M. Martna**: Kõneleja, Teie pidite korra kohta kõnelema.

A. Tupits (põl): Ma teen kohe korra kohta ettepaneku. Riik ei võiks enesele lubada nii suuri väljaminekuid teha, kui vastavalt sellele tulused loota pole. Arvan, et muidu meie Riigikogus selles küsimuses selgust ei saa, kui peame nüüd, kus 3 üldist eelarve-osa läbi ja rahaministeeriumi juurde asume, võtma arutamisele tulude osa ja seal need küsimused otsustama. Kui seal üks või teine seisukoht vastu võetakse, siis on ka võimalik kulude arutamist jätkata.

Seepärast teen ettepaneku, võtta arutamisele eelarve tulude osa enne rahaministeeriumi eelarve-osa juurde arutamist.

Aruandja **K. Ast**: Ma vaidlen selle ettepaneku vastu. Niihästi tulude osa meie eelarves kui ka kulude osa on alamkomisjonides läbi vaadatud ja läbi arutatud, samuti on ta läbi vaadatud ka rahaasjanduse komisjoni laiendatud koosseis. Kõike mis eriti lugupeetud härra Tupitsal oli ette tuua ja teistel põllumeeste kogude rühma liikmetel, seda meie teame, selles on teadlik rahaasjanduse komisjon kui ka Vabariigi Valitsus ja rahaminister.

Komisjonis anti põhjalikke seletusi, ja kui üldistel läbirääkimistel Riigikogus puudutati jälle neid asju, siis nimetati samu motiive, mis olid põhjalikult käsitletud juba komisjonis.

Seepärast arvan ma, et ei ole mingit mõtet vastu võtta seda ettepanekut, sest siin on tegemist ettepanekuga, mis pärit samast meeleolust, mida nägime laupäeval, kus kvoorumiküsimusega töötakistust otsiti.

K. Kornel (rhv): Ma toetan rkl. Tupitsa ettepanekut päris rahuliku südamega ja täie teadmise, sest seisukord on sedavõrt

tõsine, ja tehtud ettepanekut tuleb tõsiselt võtta. On õige, meie oleme komisjonis seda küsimust kaalunud, kuid siin oleme suuremas kogus, ja siin peetud läbirääkimiste tagajärjel tohiks küsimus rohkem selgunud olla. Sisuliselt on väga raske vastu vaielda sellele ettepanekule seepärast, et ta tahab tõsist võimalust anda siin Riigikogul öelda, kas meie arvame, et meil on nii hea aasta, et kõik ettenähtud tulud sisse tulevad või mitte. (Aruandja K. Ast'i vahelhüüe.) Minu arvates ei maksaks üldaruandjal selle sõnavõtmise puhul eriti ägedaks minna, sest säärase ajakulutusega ei saa meie otstarvet kätte. (J. Voiman, stp: Härra Kornel, see ettepanek on üldse kodukorra vastane.) Selle üle, muidugi mõista, võivad nii head juristid sõna võtta, kui seda on härra Voiman. (Hulgaliised vahelhüüded pahemalt poolt.) Juhataja, kas ma saan edasi rääkida?

Juhataja **M. Martna**: Ma palun kõnelejat mitte segada.

K. Kornel (rhv): Kui meie härra Tupitsa ettepaneku tagasi lükkame, ja pärast tulude osas siiski selgub, et tulud säärasel määral sisse ei tule, ja kui valitsus ei ole aidanud neid kohti leida, või meie ise ei ole neid kulusummasid leidnud, kus kärpida võiksime, — siis on see pärast hoopis võimatu. See ettepanek aga annaks Riigikogule võimaluse tõsiselt kaaluda neid küsimusi ja sellest kaalumisest teha vastavaid järeldusi. Seepärast toetan ettepanekut.

A. Jõeäär (stp): Lugupeetud rahvasaadikud! Ma ei julge muidugi härra Kornel'i juriidiliste teadmiste vastu vaielda, kuid siiski paluksin Riigikogu selle küsimuse hääletamisel silmas pidada kodukorra nõudmisi, mis seadusena välja kuulutatud, seepärast ka Riigikogule kohustavad on. Senikaua ei ole meil säärast korda seaduste arutamise juures olnud, et meie võiksime näiteks § 3. juures arutamise katkestada ja hääletama hakata § 90, ning siis uuesti tagasi tulla § 3. juurde. Niisugust korda seni Riigikogu kodukord ette ei näe, ja niikaua, kui säärast korda ette nähtud ei ole, ei või niisugust ettepanekut, nagu tehtud praegu — jätta järjekorras seisvad eelarved lahtiseks ja asuda mingisuguse lõpposa hääletamisele — hääletada. Kui kodukorravastane ettepanek ei või see minu arvates hääletamisele tulla. (O. Pukk, põl: Missuguse paragrahvi vastu see on?) §§ 53. ja 80. räägivad sellest. (Vahelhüüe.) Ega mina praegu ei arvesta vanematekogu seletusi. Mis vanematekogu seletusse puutub, siis seda olen ma alati seletanud kõigis komisjonides, et vanematekogu

seletustel, kui nad kodukorraga vastolus, mingisugust jõudu ei või olla, see on selge. Ega ma siin ei võta aluseks seda. Et siin aga riigi eelarve hääletamise korra kohta vanematekogu omalajal üles võttis osade järjekorra, seda muidugi ei saa aluseks võtta. §§ 53. ja 80. põhjal tulevad hääletamisele Riigikogus ettepanekud, seaduste üksikud osad või paragrahvid selles järjekorras, nagu seaduses ette nähtud. Teistsugust korda ei ole seni tarvitatud ja ei võigi tarvitada. (J. Tõnisson, rhv: Meie oleme ometi nii sagedasti uusi paragrahve eelnõusse võtnud.) Kui lisaparagrahv juurde tuleb, siis peaks tema hääletama näiteks pärast § 42, aga ei saa hääletada § 42' enne. (J. Tõnisson, rhv: Igaühe juures võib parandusi teha.)

O. Pukk (põl) (fakt. märk.): Mina mõtlen, et kodukorrale tugeada praegusel korral härra Jõeäärel ei maksaks, ja tuletan meelde härra Jõeäärele, kes just kodukorda praegu tõlgitseda tahtis, seda, mis ta vanematekogu seletuste kohta ütles laupäevaõhtusel üldkomisjoni koosolekul. Kui üldkomisjonis samalaadi küsimus oli arutamisel, siis härra Jõeäär leidis võimaliku olema vanematekogu seletustele vilistada, ja mispärast praegu neil seletustel rohkem kaalu peaks olema?

Juhataja **M. Martna**: Rkl. Tupitsa ettepanek ei ole kodukorra vastu, panen hääletamisele. (Hääletatakse.) Poolt on 25, vastu 45 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud.

(Rahaministeriumi korralised kulud — kaasaruandja J. Klesment.)

K. Tonkman (põl) : Austatud Riigikogu liikmed! Riigi eelarve pealkirja juures sõna võttes juhtisin tähelepanu sellele, et riigi eelarve on liiga suur, ja et selles suures eelarves ei ole kuigi palju põllumajanduse edendamiseks ette nähtud krediite. Muu seas juhtisin tähelepanu ka mõnede üksikasjadele, mida ma enam korrata ei taha, vaid tähendan, et riigi eelarve on koormatud igasuguste sotsiaalliialdustega, milleks suuri summasid antakse. (J. Piiskar, stp: See pole ju see ministerium.)

Sellele vastas härra rahaminister, et praegusel valitsusel olevat kavatsus eriti põllumajandust toetada. Siin tahaksin ma küsida, kas on see põllumajanduse toetamine, kui teie igapäev külvate Riigikogu üle sotsiaalseadustega ja sotsiaal-liialdustega. Iga kolmas seadus, mis Riigikogusse tuleb, on ikka kas pensioni, palkade kõrgenduse või vanusetasu seadus.

Ma küsiks härra ministrilt, kas ta oleks nii hea ja seletaks, mis kasu on põllumehel ja asunikul neist sotsiaalseadustest, mis käsitavad pensioni, teenistusevanuse tasu, haigusekindlustust ja 8-tunnilise tööpäeva maksmapanemist. Olge head, härra rahaminister, tulge ja seletage, et sellest maale on kasu. Sellepärast härra rahaministri ütlus, et tema põllumajandust toetab, on ainult sõnades, teod on neist kaugel ära.

Rahaminister A. Oinas: Sii kõnetooli tulles ei võta mina sõna selleks, et katuda härra Tonkman'ile seletada seda, et sotsiaalseaduseelnõud, millised valitsus esitanud, tarvilikud on. Tean hästi, kuivõrt veendunud on härra Tonkman selles, et neid seadusi ei ole tarvis, mispärast minul ei ole mingit lootust, et ka minu sellekordne seletus võiks härra Tonkman'i veeneid muuta. Seepärast loobun selles asjas sõna võtmast.

Mis puutub aga põllumajanduse krediitidesse, siis kordan siin kohal veel täie teadmisega, et celoleval eelarve-aastal läheb põllumajandusse Riigikogu kaudu enam raha, kui seda sündinud viimastel aastatel. Kui riigi eelarve summadele lisame jurde asundusekapitali summad, ja ka summad, mis lähevad seemnevilja- ja ikalduselaenudena maale, siis ei leia teie ühtki aastat, kus niipalju oleks raha suunatud just maale. (M. Martinson, põl: Neid summasid oleme ikaldusehädä tarvis kätte saanud pressimisega.)

K. Tonkman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Mina usun, et Riigikogu liikmetel on väga selgesti meeles, kui eelarve I lugemisel oli, siis kõneles rahaminister optimistlikult, et ikaldust ei ole. Ei olevat ka ikaldus maal nii suur, et ta võiks riigi majandusele raskusi sünnitada, ja ütles, karjapidamine ikalduse all ei kannata. Meie rühma liikmed näitasid, kuidas meil karjasaaduste väljavedu vähenenud on. Hiljem pidi valitsus omaks võtma, et meil on ikkagi põllumajanduse ikalduseaasta, olgugi et valitsus viimse silmapilguni selle vastu vaidles, olgugi et põllutöominister ja tema rühm ütlevad, et meil ei ole seemnevilja puudust. Seda rääkis endine, seda räägib praegune põllutöominister. (J. Voiman, stp: Kuulge, ärge valetage!) Meil olevat maakondi, muude hulgas ka Virumaa, kus viljaseemet pidi olema, nii et viljaseemet ei tule palju välismaalt sisse vedada. Ja kui nüüd suuremad summad ikaldusehädä kõrvaldamiseks eelarvesse võetud, siis on just põllumeeste kogude rühm selleks samme astunud, ja meie pealekäimisel olite sunnitud seda tegema. Teie aga oleksite põllumehed hädasse jättnud ja ei oleks nende heaks midagi teinud.

Meie oleme ikalduseküsümuse selgitamiseks mitu koosolekut Riigikogus pidanud. Juba enne jõulu esines põllumeeste rühm ikalduseolude kohta Riigikogule arupärimisega. Alles nüüd, märtsikuul, kolm kuud hiljem, on kuidagiviisi hakatud ikaldusehädä liigutama ja vähehaaval lahendama. Selle aja jooksul on meie põllumajandus palju halvemas seisukorda langenud, selle aja jooksul ei ole põllumajanduse seisukord paranenud. Kui oleks ikaldusekahje enne jõulu tunnustatud sel määral, nagu praegu, oleks ikaldusest palju kergemini üle saadud. Kuni viimase ajani olete ikaldusehädä vaka all hoida tahtnud. Vaatame, kes käivad seemneviljähühisustes, ETK-s? Seal käivad inimesed, kellest ei oleks võinud uskuda, et neil oleks seemneviljapuudus. Edasi selgub, et meie karjasaaduste väljavedu on palju vähenenud; kõik see annab tunnistust ikalduseaastast. Et nüüd ikalduseaasta tagajärgi pehmendada, on need summad eelarvesse võetud. Peab märkima, et need summad on hädapärast eelarvesse võetud, sellepärast, et meie rahvamajandus seda hädasti vajab. Need on hädasummad, need ei ole põllumajanduse edendamiseks määratud, nagu harilikul eelarve-aastal, kus nad põllumajandust kultuuriliselt edendavad, vaid ainult hädabinõuks.

Juhataja M. Martna: Kuulsin rkl. Voiman'it tarvitavat rkl. Tonkman'i vastu mitesündsat sõna. Palun hoiduda säärestest ütlustest.

Rahaminister A. Oinas: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mina arvan seda, et kuigi Riigikogu oma viimseid päevi elab, ei tohiks ometi kainet mõistust ja selget arusaamist kaotada. (M. Laarman, põl: Kas minister sellepärast märkuse sai? — K. Tonkman, põl: Ei ole ilus oma kolleegile niiviisi öelda!)

Juhataja M. Martna: Palun rahu!

Rahaminister A. Oinas: Vabariigi Valitsus oma deklaratsioonis rõhutas selgesti asjaolu, et meil on tegemist käesoleval eelarveaastal raske ikaldusega, rõhutas ka selgesti vajadust, ikalduse raskusi kergendada.

Vabariigi Valitsus esitas Riigikogule eelarve-elnõu, mille seletuskirjas toodud andmed ikalduse suuruse kohta, milliseid andmeid seni ei ole ümber lükatud. On välja arvatud, kui suurt kahju rahvamajandusele on teinud ikaldus. Ometi tuleb pärast seda kõike härra Tonkman seletama, nagu valitsus ei olevat seni näinud ikaldust, ja nagu oleksid alles põllumeeste kogude rühma kõnelejad

valitsuse silmad ikalduse kohta avanud. Selleks ei ole härra Tonkman'il mingit asjalikku alust. Kordan: ikalduse suuruse kohta on riigi eelarve seletuskirjas statistilised andmed, milliseid ei ole seni ümber lükatud. (K. Tonkman, põl: Need on palju suuremad.)

Juhataja **M. Martna**: Rkl. Tonkman, palun kõnelejat mitte segada. (K. Tonkman, põl: Ega ma ei sega, ta on lõpetanud juba!)

M. Martinson (põl) (fakt. märk.): Ei saa ju eitada seda, et võite siin häälteenamusega otsustada, et põllumeeste rühma pealekäimisel ikalduseabi andmiseks summasid ei ole antud. Kuid maa ja rahvas teab seda väga hästi, missugusel kombel ja kuidas neid summasid antud. Üheks näiteks tahaksin ette tuua viimase momendi kogu ikalduse vaatusest, see on kunas pikendati kunstrammulaene. Põllumeeste kogud esitasid ikalduseküsimes arupärimise enne jõulu, mille ülemineku-vormelis oli öeldud, et kõik lühiajalised laenud tulevad põllumeestele pikendada, sest põllumeestel ei ole raha nende tasumiseks. Kui arupärimine kolme kuu pärast lõpetati lihtülemineku-vormeliga, siis alles asus härra põllutööminister kunstrammulaenude pikendamisele. Seemneviljalaenu pikendamine sündis pisut varem. (Põllutööminister K. Soonberg'i vahelhüüe.) Seda tehti siis, kui meie mitu korda sellest olime kõnelenud. See näitab, et ainult meie pealekäimisel on seda saadud, mis antud on. Seepärast ei ole põhjust härra rahaministril tulla ja uhkustada, vaadake, mina ja meie valitsus oleme põllumajandusele rohkem summasid andnud, kui ükski eelmine valitsus.

R. Penno (as) (fakt. märk.): Ma pean õieti faktilise õiendusena sõna võtma härra Tonkman'i ja teiste põllumeeste kogude rühma liikmete avaldustele, nagu ei oleks ei praegune ega ka eelmine valitsus ja seega ühtlasi põllutööminister midagi teinud ikalduschädalistele abi andmiseks ja selle häda tagajärgede parandamiseks. Faktilise õiendusena märgin, et juba 1927. aasta suvel, seda ei eita ka põllumeeste kogude rühm, oli meil ikaldus, kui mitte ülemaaline, siis Põhja-Eestis. Sel ajal esitas põllutööminister vastava kava tolleaegsele Riigivanemale härra Teemandile, kes aga arvas, et nende kavade kohaselt ei ole vaja vähemalt midagi ette võtta. Need tulid hiljem härra Tõnisson'i ja härra Rei valitsuse poolt käsitlemisele. Selles olete teie, härrad põllumehed, süüdi, kui talupidajatele abi hiljem tuli. (K. Tonkman'i, põl. vahelhüüe.) See puutub Teie väljendustesse, mis lausa

sihilikud, ja ma ei taha seda sõna tarvitada, aga Teie, härra Tonkman, kord veel niisuguste lausa sihilikkude asjade pärast peate vastutust andma seal, kus see vajalik.

K. Tonkman (põl) (fakt. märk): Faktilise märkusena pean tähendama, et härra Penno väljendusest paistab, — kui ta ütles, et see olevat lausa sihilik väljaastumine meie poolt ikalduse puhul — et praegu ikaldust ei ole. (R. Penno, as: See on eht tonkmanlik faktiline märkus.)

Kaasaruanaja **J. Klesment** (lõpusõna): Aruanajana ei ole mul siin midagi öelda. Põllumajanduse laene rahaministeeriumi eelarves ette nähtud ei ole, need on põllutööministeeriumi eelarves ja pealegi erakorralises eelarves. Siin on rahaministeeriumi korraline eelarve, selle kohta keegi sõna võtnud ei ole, ja seepärast arvan mina, et Riigikogu võib selle eelarve-osa päris rahuliku südamega vastu võtta.

Juhataja **M. Martna**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rahaministeeriumi korralised kulud vastu võetud.

Vaheaeg kl. 12.35 min. — kl. 12.55 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **R. Penno**.

Sekretäri kohal abisekretär **O. Liigand**.

6. Riigikogu järgmise koosoleku määramine.

Sekretär **A. Tammann** (korra kohta): Juhatause nimel teen ettepaneku, pidada Riigikogu järgmine koosolek täna kell 5 p. l. (Päevakord prot. nr. 237/38.)

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

7. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1929./1930.a. — II lugemisel. (Punkt 5. järgi.)

(Kaubandus-tööstusministeeriumi korralised kulud — kaasaruanaja J. Mürk.)

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Siin on kodukäsitöö alal ette nähtud 10.000 krooni instrueerimiseks. See summa on muidugi otstarbekohane, aga ei ole küllaline, seepärast et peale instrueerimise on seal veel palju muid kulusid tarvis, et kodukäsitööd organiseerida. Iseäranis on müügikorraldus alles siis võimalik, kui on saadud rohkem inimesi ette valmistada, ühtlasi neile tarvilikku

töömaterjali muretseda ja valmistoid teataval määral lattu paigutada hooaegadeks. Iseäranis on tähtis, et kehvemad inimesed, kellel ei ole endal materjali ostmiseks raha, võiksid materjali juba keskorganisatsiooni poolt kohalikkude organisatsioonide kaudu saada. Seepärast teen ettepaneku, et see summa, mis kodukäsitöö arendamiseks ette nähtud, tõstetaks eelmise aasta eelarve-summa kõrgusele, tähendab, juurde tuleks veel 10.000 krooni. (Vahelhüüe: See summa on erakorralises eelarves.) Mõtlen, et praegu on terve ministeerium arutamisel ja kõneldakse üldiselt. Siin sel puhul põhistan ma seda üldiselt. (A. Veiler, tõer: Aga erakorraliste juures kõnelete jälle uuesti.) Ei, ma ei kõnele, vaid teen seal ettepaneku, siin tarvitan juhust, et seda põhistada ja näidata, kust see summa võib tulla.

Siin on töö-hoolekandeministeeriumi eelarves ette nähtud korralduse ja ülalpidamiskulud Tallinnas asutatava töömaja jaoks mitmesuguste paragrahvide all 43.840 kr. ja erakorraliste kulude all — hoonete ehitamiseks — 30.000 krooni. See töömaja ehitamise kavatsus oli arutamisel juba eelmises valitsuses, ja seal on töö-hoolekandeministri põhistustes arvatud, et Hoolekande seaduse teostamise mõttes oleks see töömaja ehitamine tarvilik. Nüüd on aga vahepeal Kriminaalseadustiku vastuvõtmise juures seisukord nii kujunenud, et töömaja ei saada inimesi muidu mahutada kui kohtuotsusega. Selle tagajärjel on juba ette arvata, et kui töömaja tõesti ehitatakse Hoolekande seaduse teostamise otstarbel, siis ei saada sinna majja seda arvu töölisi, mis ette nähtud eelarves. Eelarves on ette nähtud 50 töolist, kuid vaevalt võib arvata, et siin vabatahtlikult kohtuotsuseta läheksid sinna niisugused inimesed, kes, nagu üks ministristest siin ütles, alimene ei taha maksta. Kohuteel kedagi sinna saata tohiks õige raske olla. Seepärast on karta, kui tõesti siin vastavad summad eelarves läbi viiakse, ehitatakse see maja, asutatakse suur etaa kõiksuguseid ametnikke ja teenijaid, ja kogu asutus jääb viimaks tühjalt seisma. Seesugust suurt kulutust ei tohiks lubada. 7.384.000 senti tuleks välja anda, ilma et selle tarvidus oleks kindlustatud. Seesugusel korral võidakse need summad kõik ära jätta. Kui edaspidi selgub, et töömaja asutamine tarvilik, siis on selleks edaspidi aega küll. (O. Gustavson, stp: Millest see siis selgub?) Kui määratakse, et Kriminaalseadustik tuleb muuta, et vastavad määrused Hoolekande seaduse alal tulevad täiendada j.n.e. Igatahes ei ole põhjust nüüd üle 7 miljoni välja anda, ilma et keegi saaks öelda, nagu oleks praegustes oludes selle järele tarvidust.

Eriti on praegusel kitsal ajal säärase summa kulutamine võimatu. Seepärast ei ole kuidagi sihilik, kui selle eelarve-summa vastu vaidlen. Ei ole teiselt poolt kuigi põhjendamata siin summasid vähendada. Seejuures saame ikkagi üle 6 miljoni eelarve-summat üldiselt kärpida.

Sel puhul pean mõne sõna tarvitama veel selle kohta, kuidas üldaruandja siin oma kohuseid täidab, nõnda et ta eelarvet üldiselt käsitledes võimalikuks arvab üksikute Riigikogu liikmete aadressil mitte ainult väljakutseid, vaid ka teotusi siit lendu lasta. (J. Voiman, stp: Ega see ei puutu kaubandus-tööstusministeeriumi eelarvesse.) Siin ei ole minul üksiku liikme arvamist rehkendada, vaid tarvitan oma õigust kui Riigikogu liige ja juhin tähelepanu sellele, kuidas üldaruandja üldiste vaidluste puhul, mida eelarve kohta peeti, oma õigusi käsitanud. Kui üldaruandja arvab võimalikuks olema mõnitavalt kõnelda sellest, mis keegi mõtleb, ja arvab võimalikuks hüüda üle kogu Riigikogu saali, nagu ei oleks rkl. Tõnisson'il ülepea veendumusi, nagu muudaks ta iga silmapilk vaateid. (Vahelhüüded.) Kui niisuguseid meelsuseriivamisi meie tahame üldse aruandja poolt sanktsioneerida, siis tehakse sellega võimatuks üldse korrektselt, parlamentaarselt tööd teha. (J. Voiman, stp: Kui Teie räägite oma meelsusest, siis lubage, et Teile ka vahele segatakse.) Seesuguste haavamiste ja meelsusepuutumiste vastu oleksid minul igasugused abinõud. Minul on aga kõigepealt võimalik tähendada sellele, et säärased vaated on juba hukka mõistetud seega, et nad kuidagiviisi asjalikud ei ole. Kui tahetakse asjalikult kõnelda, mistarvis on siis vaja Riigikogu liikme meelsust puudutada?!

Teiselt poolt see Riigikogu liige, kes saanud üldaruandja kohused endale, ei ole kutsunud ega seatud erilisel minu meelsuse üle kõnelema. Mina olen terve inimespõlve avalikus elus töötanud, ja mulle heidetakse ette, et olen liiga kangekaelselt oma vaadetest kinni pidanud. Kui nüüd tullakse niisuguste löök-sõnadega, siis... (Segased vahelhüüded.) Ma palun, et mind ei segataks! (Hulgalistes vahelhüüded.) Ma ei taha niisuguste Riigikogu liikmetega kõnelema, kes sääraselt välja astuvad. (J. Voiman, stp: Teie talitasite halvasti laupäeval!)

Juhataja **R. Penno**: Ma palun kõnelejat mitte segada.

J. Tõnisson (rhv): Ma ei taha igale vahelhüüdele reageerida, sest minul on teatav maitse selle kohta, kellega ma tahan tegemist teha. (J. Piiskar, stp: Võtke sõna isiklik-

kus asjas ja kõnelege.) Ma kõnelen siin üldaruandja tegevusest ja see ei ole isiklik asi. Siin on tegemist küsimusega, mis igapäev puudutab, mitte ainult siin, vaid ka väljaspool.

Juhataja **R. Penno**: Praegu on arutamisel kaubandus-tööstusministeeriumi osa, ja ma palun selle piiridesse jääda.

J. Tõnisson (rhv): Siin on mul tarvis ka selle ministeeriumi puhul rõhutada, et meie opositsiooni rühmas töötades ei pea tarvilikuks enamust toetada, kui siin ette heidetakse, et meie iga hinna eest aitame kvoorumit lõhkuda. (J. Voiman, stp: Kas see on riiklik seisukoht?) Jah, see on riiklik seisukoht. (J. Voiman, stp: Häbi peaks Teil olema niimoodi rääkida?) Meie näeme praegusel puhul, kuidas eelarves katsutakse läbi suruda üksikuid summasid, mida ei saa heaks kiita praeguse majandusliku seisukorra juures. Eriti kasutas Riigikogu enamus — koalitsioon — seisukorda selleks, et viimsel silmapilgul läbi suruda üldkoosolekutel kui ka komisjonides... (J. Piiskari stp vahelhüüe.) Teie võite karjuda niipalju kui tahate! Minul on selge, et ma säärase väidete vastu pean ometi ainult külma rahu alal hoidma. Ma seletan, et kui meil tahetakse läbi viia seaduseelnõusid, mis oma ulatuse poolest lõikavad kogu meie majandusele, eriti meie loomisprotsessile põllumajanduse kui ka tööstuse alal lihasse ja luusse, siis tuleb küsida, kas seda võidakse teha niisuguses tempos ja niisuguses korras, mis ei võimalda ühtki korralikku parlamentaarset tööd?! (Hulgälised vahelhüüded pahemalt poolt.)

Juhataja **R. Penno**: Riigikogu liikmed, ma palun korra juurde jääda.

J. Tõnisson (rhv): Meil katsutakse komisjonides, näiteks laupäeval sotsiaalkomisjonis, läbi suruda vägivallega üksikuid seaduseelnõusid, nagu seda on kollektiivlepingute asi. Siis teie katsute veel läbi suruda töölisvanemate seaduseelnõu. Säärase olukorra juures on ometi küsitav, kas meie opositsioonis olles, kelle veendumuse vastu need asjad käivad, peame kaasa aitama selleks, et need asjad läbi läheksid?! Meie tahame näha, kas iseäranis kodanlikud rühmad saavad siin seda seisukohta kaitsta!

Juhataja **R. Penno**: Rkl. Tõnisson, ma palun Teid kaubandus-tööstusministeeriumi eelarve-osa juurde jääda. (Vahelhüüded keskelt.)

J. Tõnisson (rhv): Meie ei tee töötakistust, vaid kasutame seisukorda selleks, et oma

seisukohti ja väiteid ette tuua, nõnda nagu meie seda tarvilikuks peame. Et aga siin selle juures meie eelarvet ei saa uisapäisa läbi masindada, siis ütlen, et meil jääb ka kaubandus-tööstusministeeriumi eelarve jaoks aega küll, kui meie seda aega teiste küsimuste jaoks ei kuluta. Meil on aega küll veel mitu päeva, et eelarvet rahulikult läbi viia, aga kui tahetakse sealjuures igasuguseid teisi küsimusi, nagu töölisvanemate seadust, kollektiivlepinguid ja haigekassade ühekülgset konstruksiooni läbi viia, siis ei aita meie kaasa, et aega niisuguste asjade jaoks eelarve arutamisest üle jääks. Selles mõttes ei aita meie neile vägistuseseadustele kaasa. (Paremalt poolt: Õigel — Vahelhüüded pahemalt poolt. — J. Voiman, stp: Supisöömne on tähtsam kui töö!) Mis puutub sellesse, nagu oleksin mina laupäeval lõunat söönud ja seetõttu mitte tööd teinud, siis ütlen, et mina ei ole klaasi teedki joonud. Võin oma seisukohta kaitsta... (Hulgälised vahelhüüded.)

Juhataja **R. Penno**: Palun jääda kaubandus-tööstusministeeriumi eelarve juurde.

K. Ast (stp): Siin on nüüd kaubandus-tööstusministeeriumi eelarve puhul peetud jälle üks geniaalne kõne, ja see peab tunnistust andma sellest, (O. Gustavson, stp: Misugused mehed meil kunagi Riigivanemaks olnud!) et seal tööd teha tahetakse ja et seal riiklikud huvid inimestel südamele seisavad. Üldse oleme meie nähtavasti piirid kaotanud ega tea, mis puutub eelarvesse ja mis üldlääbirääkimistesse.

Minule tehakse etteheiteid üldaruandjana. Ma ei tea, kui võrt on piiratud üldaruandja sõnatarvitamise õigus. Ma leiän, et niuhasti käesoleva eelarve-osa puhul, kui ka eelarve puhul üldse on aruandja õigustatud nii üldkui ka iga üksiku osa kohta vastu väitma neile Riigikogu liikmete seletustele, millega ta nõus ei ole, ja väga halb on, kui tõmmatakse piir isiku ja aruandja vahele. Väga hea on juba see, et härra Tõnisson tunnustas, et nemad ometi teevad eelarve puhul töötakistust, veel parem aga see, et ta alla kriipsutas, millepärast nad tööd takistavad. Tuli välja: seepärast, et ei saaks Riigikogu edasi töötada ja järjekorras olevaid seadusi vastu võtta.

Austatud Riigikogu liikmed! Ära kuulates kõik need jutud, peab tagant järele ütleva: Oh, mis maksab geniaalne rumalus igapäevase mõistuse kõrval! (J. Tõnisson, rhv: Noh, mõistusega ei maksa Teil nüüd palju renomeerida, seda pole Teil kunagi palju olnud! Neid meie ei lase igatahes vastu võtta, kas või kõ-

neleme 11. maini. — K. Päts, põl: Ei lasel)

Kaasaruandja **J. Mürk** (lõpusõna): Härra Tõnisson juhtis tähelepanu 10.000-le kroonile, mis võetud käsitööde valmistamise ja instrueerimise heaks. Pean juhtima tähelepanu sellele, et see summa on erakorraliste kulude juures ette nähtud lehekülg 12, nõnda et praegu kõnealoleva kaubandus-tööstusministeeriumi korraliste kulude hulgas see ei figureeri ja võib tulla pärast hääletamisele, kui ettepanek tehakse.

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on kaubandus-tööstusministeeriumi korralised kulud vastu võetud.

(Haridusministeeriumi korralised kulud — kaasaruandja E. Joonas.)

A. Tammann (tõer): Üheskoos teiste Riigikogu liikmetega, kes töötavad Eesti hariduseliidus, teen ettepaneku, haridusministeeriumi eelarve peatükk III. A. Keskasutus. § 15. Kultuurilised toetused, tõsta summat 5.000 krooni võrra selleks, et määrata toetust Eesti hariduseliidule ta tegevuse jätkamiseks maal. See küsimus oli rahaasjanduse komisjoni laiendatud koosseisus arutamisel, aga seal jäi see ettepanek vähemusse. Toodi ette, et nagu ei oleks selle summa võtmise tarvilik seepärast, et valitsusel on kavatsus hariduseliidule kultuurikapitalist suuremat toetust määrata, kui eelmistel aastatel temale määratud. Vaidlesin juba seal ja vaidlen nüüd ka siin neile põhjendusile vastu, sest mis kultuurikapitalilt tulemas, see on tuleviku asi. See selguks alles siis, kui kultuurikapitali eelarve läbi arutatakse. Praegu ei ole ette näha, et kultuurikapitalil rohkem summasid kasutada tuleks, kui eelmistel aastatel. Alles nüüd, koosoleku vaheajal, võtsime rahaasjanduse komisjonis seaduse vastu, millega kultuurikapitali summad vähenevad, nii et seal need võimalused veel kitsamaks töötavad kujuneda, kui nad seniajani olnud.

Neil põhjustel teen ettepaneku, „Kultuurilised toetused“ all summat suurendada Eesti hariduseliidu heaks. Teisest küljest teen erakorraliste kulude all ettepaneku, peatükk I § 2. Toetus piiriäärsete maade kultuuri edendamiseks — ettenähtud summa vähendada Kr. 5.000.— võrra, võttes selle paragrahvi alla Kr. 34.000.— asemele Kr. 29.000.—

K. Veiss (tp): Tahaksin puudutada üht asja. Vaksali puiesteel asuval tööliste organisatsioonil siimamaani ei ole mingisugust kultuurilist keskohta olnud. **M. Laarman**, põl:

Kellel?) Vaksali puiesteel asuval tööliste organisatsioonidel. Möödunud aastal pandi sellele alus ja tänava aastal registreeriti ka põhikiri, nõnda et nüüd on töölisteklubi olemas. Praegusel korral ei ole tal mingisuguseid võimalusi tegevuse alustamiseks, seepärast tahtsin ettepaneku teha, et selleks 1.000 krooni eelarvesse võetaks. Selle summa võiks võtta „Estoonia“ eelarvest. „Estooniale“ on määratud 80.000 krooni, ja kui meie selle summa jaotaksime nõnda, et „Estoonia“ saaks 79.000 krooni ja töölisteklubi 1.000 krooni, mis on küll pisike summa, aga meile oleks ta võrdlemisi tähtis, siis loodan, et ka Riigikogu liikmed minu ettepanekut toetavad. Seepärast teen ettepaneku,

peatükk III võtta juurde uus § 15-a: Toetus töölisteklubi 1.000 krooni.

M. Laarman (põl): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Meie edeneme õige ruttu ja hakkame juba riigi summasid nõutama, nagu praegusest eelkõneleja ettepanekust kuulsime, toetuseks mingisugustele poliitilistele organisatsioonidele. (K. Veiss, stp: Ei ole poliitiline organisatsioon.) Ma palusin Teid korrata, kui Teie oma ettepaneku tegite, ja ütlesite, et toetus läheb Vaksali puiesteel asuval tööliste organisatsioonile. (Paremalt poolt: Klubile!) Meil minnake tõepoolest natuke kaugele riigikassast nõutavate summadega, kui meie minna tohiksime ja võiksime. Praegune ettepanek tahaks olla tipuks sellele, kui kaugele meie juba läinud oleme. Räägitakse, et meil jagamispoliitika viimasel ajal väga kiiresti edusamme teeb. Kas see tipp on, (J. Vain, stp: Ah, tippu otsite või?) seda on raske praegu veel ette näha. Minu arusaamise järgi peaks vist siin natuke peatuma, sest see tempo on liiga kiire, et juba poliitilistele organisatsioonidele võiksime lubada riigikassast summasid. Meil on teatavasti õieti kaks staapi Tallinnas. Viimasel korral tähendas üks lugupeetud keskerakonna kõneleja vahelhüüdes, et üks neist on Vaksali puiesteel ja teine Tõnismäel, ja mõlemad neist püüavad endale riigi poolt summasid saada. Minu arusaamise järgi ei ole nüsugune summade nõutamine küllalt põhjendatud. Ei saa neid ka lubatavaks pidada, seepärast oleks minu ettepanek, et neid summasid tuleks kärpima hakata.

Rahaasjanduse komisjonis, kus arutati haridusministeeriumi eelarvet, tegin mina ettepaneku ühe summa — 4,5 miljonit senti — mille praegune valitsus ette pannud ühe uue teatri asutamiseks Tõnismäele, kustutada. See võeti vastu ja see summa anti teisteks otsustarveteks, mis enam kultuurilisemad ja laie-

maid rahvakihte võivad puudutada. Praegu on eelarves summad, mis nii väga ühekülgsed ja liigsed tunduvad. Selle kohta tegin eelarvekomisjonis ettepaneku, kahjuks ei läinud see läbi, vaid jäi vähemusse. Nimelt on haridusministeeriumi eelarves peatükk III — Teaduse ja kunsti osakond — § 15. alla võetud toetus „Töölisteri“ 1½ miljonit senti ehk 15.000 kr. Eelarvekomisjonis mina põhjendasin juba, et meie riik vististi küll nii rikas ei ole, et ta suudaks teatreid pealinnas õige mitmeid oma kulul toetada, või isegi ülal pidada. Eelarvest leiame meie, et on võetud toetusena meie teatritele „Estooniale“ 8 miljonit marka või 80.000 kr., Tartus „Vanemuisele“ 40.000 krooni, aga peale selle on pealinnas veel „Töölisterile“ 15.000 krooni, siis „Draamastuudiale“ ja „Rändteatrile“ 5.000 krooni eelarves. Minu arusaamise järgi ei ole õige, et meie pealinnas mitmeid teatreid ülal peame, kuna tõsiasi on, et siin niikuinii olemasolevad teatrid küllalt nii palju poolehoidu ei leia, et seal igakord teater oleks välja müüdnud, siis oleks vististi loomulik, et meie jätaksime nüüd selle ühe teatri hooleks siin anda näiteetendusi, milline riigi poolt saab juba suurema summa selleks otstarbeks, aga ei ole õige paralleelselt teisi sinna juurde asutada. Seepärast tuleks eelarvest kustutada 1½-miljoniline summa. Mina teeksin ettepaneku, sellest anda toetuseks Eesti hariduseliidule 5.000 krooni ja 10.000 krooni toetuseks maaseltsidele näitelavade korraldamiseks. Oleks meil valitsemas põhimõte, et ikkagi riigi eelarves teatavad ülejäägid jääksid, võiks see summa jääda lahtiseks, aga et meie igatahes ülejäädavaid summasid siinkuskile mahutame, siis on loomulik, et siinsamas, haridusministeeriumi eelarve juures, nemad ära määraksime, ja selles mõttes teeksin ettepaneku, suurendada: § 15. Kultuurilised toetused: b) toetuseks Eesti hariduseliidule 5.000 krooni; peatükk III, § 15. Kultuuriliseks toetuseks maaseltsidele näitelavade korraldamiseks 10.000 krooni.

Kui haridusministeeriumi eelarve juures eelarvekomisjonis see küsimus arutamisel oli, siis hääletas selle ettepaneku vastu üks keskrühmadest, kes ütleb, et taka maakultuuri pooldab ja kaitseb. (Teedeminister O. Köster: Aga kes see „ka“ veel on?) See on koonduse rühm. (Teedeminister O. Köster: Kes see „ka“ on peale koonduse veel?) Kõik, kes keskel istuvad, ka härra Pool Teie kõrval on „ka“. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Härra Laarman, Teie eksite! Härra Pool on T. Pool aga mitte K. Pool.) Nii et paistab imelikuna, et see erakond ühes „ka“ erakonnaga selle vastu hääletas.

Nii paistab mulle, et see ettepanek tohiks vastuvõetav olla.

Kui haridusministeeriumi eelarvet vaatleme, siis näeme, et siin nendeks otstarveteks, mida pahemalt poolt alatasa toonitatud ja rõhutatud, nimelt produktiivseteks ülesanneteks ei leidu summasid, need on jäänud sama suureks kui varemalt. Eelarve on suurenenud peaaugust palkade alal, aga ei ole leitud kuigipalju võimaliku olema suurendada üht summat, mis ühe väga valusa küsimuse oleks lahendanud, ma mõtlen nimelt koolimajade ehitusefondi. Selleks on tänavu võetud 300.000 krooni. Läinud aasta eelarves oli selleks ette nähtud 200.000 krooni ja ülemineval aastal 250.000 kr.

Meie oleme alati rõhutanud, et kui meie tahame sundusliku algkoolikohustuse läbi viia teataval ajajärgul, see on 1930. aastal, siis see võimalik ei ole, kui meil puuduvad koolimajad. On tõsiasi, et väikestel omavalitsustel niipalju ainelist jõudu ei ole, et nad oma summadest selle võiksid läbi viia. Seepärast vaatasime ja lootsime, et vast uus valitsus selleks katsub vastavad summad leida, nimelt sealt, kus neid enam ohtralt välja jagatud. Kahjuks on siin ainult väike suurendus tehtud, võrreldes eelmiste aastatega, sest nagu ma juba tähendasin, oli ülemineval aastal selleks määratud 250.000 krooni, läinud aastal 200.000 krooni ja tänavu 300.000 krooni. On viimne aeg käes, et sellele mõelda, kuidas algkoolidega edasi saame. Mõnel pool on algkoolimajad nii viletsas seisukorras, et sinna ei suudeta isegi 4-klassilist kooli mahutada, rääkimata veel 6-klassilisest koolist. Selles mõttes peab lähemal ajal summasid leitama, kui tahetakse, et 6-aastase algkoolikohustuse maksmapanemist veel pikemaks ajaks edasi ei lükataks. Meie arusaamise järgi on algkool see, kellele tuleb panna erilist rõhku, ja peaksime selle läbi viima, mille seaduses oleme ette näinud, ja mis lähemal ajal peaks läbi viidama. (J. Vain, stp: Teie valitsus pani rohkem rõhku alkoholile. Teie jõite rohkem piiritust!) Kes alkoholile rohkem rõhku panevad, sellele on juba eelpool tähendatud, ja nimelt, et on see tänavu eriti suureks muutunud, ja kui veel praegune valitsus teise aasta püsima jääks, siis sellele veel rohkem rõhku pandaks.

A. Sprenk (tp): Ma olen varemalt ka rääkinud nende teatrite toetamise vastu, sest meie teame väga hästi, missugune olukord praegu töölisklassis valitseb. Nad on näljas, ei ole kortereid, elavad puukuurides, maal saunades, ja peavad laupäevaõhtutel saunast välja kolima, kui pererahvas saunas käib. Mis mõtlevad need inimesed sel korral, kui täissöönud kõhtudega inimesed lähevad teatrisse. Teame

väga hästi, et meie teatrid on tühjad, nad ei suuda end rahvale nii kättesaadavaks teha, et suudaksid omaga välja tulla. Riik peab neile abi andma. Milleks? Miks teised erattevõtted, näiteks kinod, tulevad omaga välja, ei vaja toetust? Seepärast, et töölisklassi palgalolud on niivõrt viletsad, et ei suudeta peorüüd osta, et kord aastas võibolla minna teatrisse. Kuid ta peab oma kulul neid kalleid teatreid ülal pidama, sest on ju töölisklass suurem maksumaksja. Meie põhiseaduses on öeldud, et kõigil peavad üheväärilised elamisvõimalused olema, aga meil ei ole seda. Selle asemel, et töölisklassile paremaid elamisvõimalusi otsida, antakse meil toetusi teatritele, mis on luksus. Nende miljonitega, mis antakse teatritele, oleks võinud maju juurde ehitada, ja niisuguseid, kuhu töölised oleksid võinud oma perekonnad mahutada. Praegu elavad nad niisugustes korterites, kus ei ole õigeid seinu, kus põrandalauad vett täis, nii et peab kartma, et laps sisse ei kuku ja ära ei upu. Meil aga antakse toetusi teatritele. See olevat kultuuriasutus. Mis kasu on sellest töölisklassile? Meil peetakse igasuguseid loenguid rahvatervishoiu küsimustest, kuid rahva majanduslikku olukorda ei taha keegi parandada. Ma olen üldse alati teatrite toetamise vastu niikaua, kui ei ole tarviliku kõrguseni viidud alamklassi elamise olukord. Need peavad muudkui ainult makse maksma ja ise sellejuures nälgima. Seepärast olen sunnitud vastu hääletama.

K. Veiss (tp) (fakt. märk.): Rkl. Laarman tõi ette, et need on poliitilised rühmitused, kelle kohta ma ettepaneku tegin, toetust määrata. Faktilise märkusena pean öiendama, et see ei ole õige. Töölisklubi on puhtkultuuriline organisatsioon, nii et see on täiesti alusetu, mis rkl. Laarman ette toob, et see poliitiline rühmitus on.

E. Kink (stp) (fakt. märk.): Härra Laarman'i ettepaneku puhul, kustutada töölisteatri regulaarne toetus — 15.000 krooni, mille puhul härra Laarman tähendas, et ei ole tarvidust ega mõtet asutada juurde uusi teatreid, ma faktilise märkusena pean tarvilikuks siinkohal Riigikogu liikmete tähelepanu juhtida sellele, et töölisteater eksisteerib juba 4 aastat, ja 2 aastat tagasi, kui töölisteatril suurem summa eelarvesse võeti, — esimest korda 1 miljon marka — siis toetasid seda ettepanekut ka põllumeeste kogude rühma liikmed ja teised. Ning tänu sellele üksmeelsele toetusele on töölisteater niikaugele välja arenenud, et ta iseseisvalt teotseda võib. Kahjuks on aga nüüd põllumeeste kogude rühmas teised tuuled puhumas ja eitatakse igasuguseid kultuurilisi ette-

võtteid ja toetusi. Meil tuleb sel puhul ainult kahetsust avaldada, et nüüd põllumeeste kogude rühmas pimeduse võim ülekaalu võtnud.

Kaasaruanaja **E. Joonas** (lõpusõna): IV alamkomisjon ja eelarve-komisjon kaalusid hariduseliidule toetuse suurendamise küsimust, ja kui see summa lükati neis komisjonides tagasi, siis seepärast, et allikaid, kust seda summat taheti võtta, või mille arvel seda taheti katta, ei leidunud. Kui aga härra Tamman tegi ettepaneku, suurendada toetust hariduseliidule 5.000 krooni võrra, ja see suurendus katta piiriäärsetest kultuurikapitali summadest, siis isiklikult selle vastu ei vaidle. Komisjon seda küsimust kaalunud ei ole, ja komisjoni seisukohalt selle ettepanekuga ühineda ei saa. Riigikogu liikmetele ses küsimuses selguse muretsemiseks lisaksin juurde et kultuurikapitali nõukogu on igal aastal hariduseliitu toetanud, ja ei ole põhjust arvata, et tänavu aasta talle seal toetust ei antaks.

Mis puutub rkl. Veiss'i ettepanekusse, määrata 1.000 krooni toetuseks Vaksali tänaval asuvalle töölisklubile, siis komisjon seda küsimust kaalunud ei ole, ja komisjoni nimel ettepanekuga ühineda ei saa. Küll aga vaidleksin vastu sellele, kui see summa tahetaks võtta „Estoonia“ toetusest. „Estoonia“ ja teiste teatrite toetused pole juhuslikult sattunud eelarvesse, vaid neid antakse juba aastate jooksul. Teatrid on oma eelarved ja ka tegevuse ulatuse nende summade kohaselt korraldanud, seepärast paiskaks kärpimine kogu nende töö segamini, mis kuidagi pole soovitav ega ka lubatav.

Mis puutub rkl. Laarman'i ettepanekusse, — kustutada toetus „Töölisteatril“ — siis komisjoni nimel ma sellega ühineda ei saa. Rkl. Laarman tähendas, et praegune valitsus on eriliselt hakanud hoolitsema „Töölisteatri“ eest, võttes 45.000 krooni näitelava ehitamiseks ja peale selle 15.000 krooni toetuseks. See väide tahab selles mõttes öiendamist, et 45.000 krooni on võetud eelarvesse mitte praeguse, vaid endise haridusministri dr. Mõttus'e poolt. Siis oli valitsuse juhiks mitte Rei, vaid Tõnisson. Järelikult käib rkl. Laarman'i etteheide eelmise valitsuse kohta. Samuti on „Töölisteatril“ eelarve kaudu toetust antud ka Teemandi valitsuse ajal, ja ei võiks ometi nõuda, et praegune haridusminister peaks tulema ettepanekuga, kustutada „Töölisteatri“ toetus.

Kõigil neil põhjustel vaidlen rkl. Laarman'i poolt tehtud kärpimiste vastu. Ühtlasi juhiksin tähelepanu sellele, et need ülesanded, milleks rkl. Laarman tahab „Töölisteatri“ summasid kasutada, see on toetuseks hariduseliidule,

peaksid olema rkl. Tammann'i ettepanekuga rahuldatud.

Mis puutub maa seltsimajade rahuldamisega, siis on selleks 2.000 krooni eelarvesse võetud. See summa võeti juhusliku ettepaneku alusel vastu, ja praegu haridusministeerium ei tea, mis sellega peale hakata, sest ettepanekus ei ole öeldud, missugustele organisatsioonidele sealt tuleks toetust anda, kuidas näitelavade ehitamist korraldada ja missugustel alustel anda raha. Juba põhimõttelikult ei saa kiita heaks summade määramist valitsuse või vähemalt vastava ministri nõusolekuta. Komisjoni nimel vaidlen nende ettepanekute vastu.

Juhataja **R. Penno**: Rkl-telt Einbun-d'ilt, Piiskar'ilt, Penno'lt ja Tammann'ilt on järgmine ettepanek:

„Korralised kulud. Haridusministeerium. Peatükk III. Teaduse ja kunsti peavalitus. A. Keskasutus. § 15. Kultuurilised toetused suurendada Kr. 5.000.—, see on võtta Kr. 283.260.— asemele Kr. 288.260.— määrates suurendus — Kr. 5.000.— toetuseks Eesti haridusliidule.“

Rkl. Tammann on teatanud, et ta kavatses teha vastava vähendamis-ettepaneku teise eelarve-osa juures.

Rkl. Laarman'ilt on ettepanek:

„Suurendada: Haridusministeerium. Peatükk II. Riigi koolivalitus. A. Kesk-asutus. § 15. Kultuurilised toetused: b) toetuseks „Eesti haridusliidule“ Kr. 5.000.—; Peatükk III. Teaduse ja kunsti osakond. A. Keskasutus. § 15. Kultuurilised toetused: c) toetuseks maa-seltsidele näitelavade korraldamiseks Kr. 10.000.—

Kustutada: Haridusministeerium. Peatükk III. Teaduse ja kunsti osakond. A. Keskasutus. § 15. Kultuurilised toetused: c) toetuseks „Töölisterile“ Kr. 15.000.—“

Rkl. Veiss kõneles sellest, et ta soovib toetusesumma töölisteklubi võtta „Estoonia“ teatri arvelt, aga vastavat ettepanekut ei ole ta teinud, järelikult ei või see ettepanek hääletamisele tulla. (K. Veiss, tp: Ma teen ettepaneku.) Rkl. Veiss täiendab oma ettepanekut seega, et

võtta toetus töölisteklubi „Estoonia“ teatri toetusest.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on 4 Riigikogu liikme ettepanek vastu võetud.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Veiss'i ettepanek tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Rkl. Laarman'i ettepaneku poolt on 20 häält, vastu 36, seega on ettepanek tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on haridusministeeriumi korralised kulud vastu võetud.

(Kohtuministeeriumi korralised kulud — kaasaruandja J. Vain.)

K. Veiss (tp): Võtsin sõna selleks, et kohtuministeeriumi eelarves puudutada vangide toitmise ala. Siia maani on vangidele toitmiseks arvatud 27 senti, kuna politseikoer-tele — 52 senti, nii et inimene peetakse poole odavamalt ülal, kui koer. (J. Tõnisson, rhv: Mis võrdlus see on — vangid ja politseikoerad? — Vahelhüüe pahemalt poolt. — J. Tõnisson, rhv: Hobune sööb veel rohkem.) Ma usun, härra Tõnisson sööb ka rohkem. Vangimajades antakse toit kaalu järgi kätte, seegi puhastamata ja mustalt. Kui näiteks kartulid ära kooritakse, jääb järele kõigest 75% ja isegi veel vähem. Sama on teiste toiduainetega, nagu kalaga, heeringaga j.n.e., ligi 50% läheb neist kaduma, ning õige väike osa jääb järele. 27 senti eest küll midagi kätte ei või saada. Eelmisel korral tõi kohtuminister ette, et vangid oleval isegi kaalu järgi juurde võtnud, kuid see ei vasta tõele. Varemalt ei ole vange kaalutud, kaaluti mõned üksikud alles siis, kui nad olid poliitilised politseist ja teistest asutustest läbi käinud, ja nende kohta ei või midagi kindlat öelda. Alles hilisemate vangide kohta võib öelda, kas nad on kaalus juurde või maha võtnud, nagu H. Rätsep j. t.

Teen ettepaneku,

peatükk IV. § 42. Vangide ülalpidamiseks võtta 406.295 krooni asemele 706.295 krooni.

(J. Soots, põl: Kust see lisaraha peab tulema?) Siin on ette nähtud 60.000 krooni poliitilisele politseile mingisugusteks ergutuse-rahadeks, neid võib sealt maha võtta ja määrata vangide toitmiseks. On ka teisi kulusid, kust võib mahavõtmisi teha. (H. Rebane, põl: Kas olete vangide või tööliste esindaja?) Praegu olen tööliste esindaja. (Kes-kelt: Aga varsti saate vangide esindajaks?) Võibolla, saan varsti vangide esindajaks.

Siis selgus, et vangide haigemajad on vi-letsad, ja et seal valitseb äärmine mustus. Sellele vastas kohtuminister, et see on luule, kuid see ei ole luule. Seal on äärmine mustus valitsemas, vangid on kõik ühiselt koos, samuti tarvitavad nad ühiselt väljakäigukohti, nii et vangide haigemaja ei ole ravitsemiseks, vaid haiguste levitamiseks. (Kohtuminister

T. Kalbus: Kas Teie tahate, et igal vangil peab olema eri väljakäigukoht?) Mitte igalühel, vaid seal, kus on nakkavad haigused, peab olema eraldi väljakäigukoht, ja kus mittenakkavad haigused, seal peaks olema oma väljakäigukoht. (Kohtuminister T. Kalbus: Minge kord vaatama!) Mul ei ole selleks luba. (Kohtuminister T. Kalbus: Ma annan selleks loa.) Palun andke, lähaksin heameelega vaatama.

Karistuse süsteem on säärane, et vange karistatakse pimedaga vihaga. Vangimaja peaks olema paranduseasutus, kust välja tulles inimene võib veel kasulik olla seltskonnale. (J. Soots, põl: Aga kuidas neid karistatakse?) Iga väikesema asja eest pannakse neid kartsa, ja teie teate, et karts on säärane pime nurk, mis igapidi tervisele käib. (J. Soots, põl: Aga kui nad sõna ei kuula, mis siis teha?) Niisugused asjad, mis inimese tervist rikuvad, peaksid ära jääma.

Mul oli võimalus käia nõukogude liidus ja vaadata vangimaju. (J. Hünerson, põl: Kas seal istusite ka?) Seal oli hoopis teine asi. (J. Soots, põl: Päril paradisis oli seal?) Paradisis seda nimetada ei saa, oma head ja vead on igalpool. Seal oli vangimajade toit samasugune, nagu kroonu toit. (J. Soots, põl: Meil on vangidel ju ka kroonu toit.) Meie sõdurite toit on hoopis teine, kui vangidele antakse. (J. Soots, põl: Seal saavad vangid paremini kui sõdurid.)

Harku kasvatuses on asjaolu maksev, et seal tarvitatakse isegi füüsilist jõudu, see on fakt. Käisin vaatamas nõukogu liidus kasvatusesutusi, seal ei karistata niisuguse vihaga. (J. Soots, põl: Peab siis ilma vihata karistama inimesi?) Seal on kasvatusesutustes ainult instrktorid, kes juhatavad neid asju.

Juhataja **R. Penno**: Meil ei ole arutamisel Nõukogude Vene eelarve, vaid Eesti vabariigi eelarve.

K. Veiss (tp): Vangidel peaks olema kasvatusesutus. (Vahel hüüded keskelt.) Ega see mingisugune luule pole, millest kõnelen.

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Veiss'i ettepanek tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on kohtuministeeriumi korralised kulud vastu võetud.

(Siseministeeriumi korralised kulud—kaasaruandja J. Vain.)

K. Veiss (tp): Siseministeeriumi eelarves § 43. järgi peatükk II on võetud 81.600 krooni. Ma arvan, et see summa on liiga suur ja ülearune, võiks jääda ainult 21.600 krooni. Seepärast teen ettepaneku,

Peatükk II. § 43. Kuritegevuse vastu võitlemine 81.600 krooni asemele võtta 21.600 krooni.

(J. Soots, põl: Oi, vähe võtate, pange juurde!)

E. Pesur (tp): Mina tahtsin siseministeeriumi eelarve juures eriti ühele asjaolule tähelepanu juhtida, ja nimelt valgustada mõne sõnaga seisukorda, mis sünnib praegu Tallinna-Harju prefektuuri korraldusel olevas aadressbüroos. Õieti peaks käesolevas asjas arupärimisega esinema, kusjuures asjakäiku võimalik oleks põhjalikumalt valgustada. Et aga praegune Riigikogu viimseid päevi koos on, ja see võimalik pole, seepärast juhin siinkohal siseministri tähelepanu järgmistele asjaoludele.

Möödunud aasta lõpupoole tehti korraldus, et kõik Tallinnas elavad elanikud peavad majaraamatute järgi uuesti sisse kirjutatama, mille tagajärjel ka aadresslaud täielikule ümberkorraldamisele võeti. Aadresslaua tööde ümberkorraldustega tõusis ametnikkude töö kahekordseks, aga sellele vaatamata ei suurendatud ametnikkude arvu ühegi ametniku võrra, vaid seati ametnikkude hulgas sisse järgmine korraldus: Igale ametnikule tehti kohuseks pärast päevase töö lõppu kell 5. p. l. oma töö juurde tagasi ilmuda. Kella 5 kuni 11 öhtul pidid ametnikud ülemuse käsul töö juures viibima, seega ühe öö-päeva jooksul kaks tööpäeva välja tegema, ilma et selle töö eest mingisugust lisatasu ametnikkudele oleks maksetud, sellele vaatamata, et säärane kurnav töökorraldus pikemat aega kestnud ja arvatavasti niipea ilma lisatööjõuta lõpule ei jõua. Sellise pika tööpäeva kõrval on ametnikud veel kohustatud kordamööda 24 tundi ühtejärgi valvekorral olema ja seejuures ka järgmisel päeval oma igapäevase töönormi välja tegema. Seega siis on ametnikud iga 4—5 päeva jooksul sunnitud ligi 2 öö-päeva järgimööda ametis olema, missugune tööpäeva pikkus oma mõju ametnikkude tervisele avaldamata pole jätanud.

Hiljuti juhtus ühe noore naisametnikuga järgmine lugu, kes oli samuti ligi 40 tundi järgemööda ametis olnud. Koju minnes oli ametnik niikaugele kurnatud ja terroriseeritud, (J. Fuks, as: Kes teda terroriseerinud on? — J. Soots, põl: Kuulge, härra Pesur, ega Teie ei ole ametnikkude esindaja, Teie olete tööliste esindaja!) et endalt kavatses elu võtta, sest

tema mõistus ei suutnud kauem puhkamata vastu pidada. Kuigi teda selles toimingus takistada suudeti, siiski on tema vaimlik seisukord selle tagajärjel niivõrt kannatanud, et ametnik esialgu oma töövõime kaotanud.

Et säärasele kurnavale korrale lõpp teha, seepärast esitan mina Riigikogule vastuvõtmi-seks järgmise sooviavalduse:

„Riigikogu avaldab soovi, et aadress-büroo ametnikkudele saaks lähemal ajal nendele lisatööde eest vastav tasu välja makstud ning edaspidiste lisatööde jaoks lisatööjõud ametisse võetud.“

Siseminister T. Kalbus: Need asja-olud, mis rkl. Pesur ette kandis, ei ole mulle täpselt teada, ja ei tea, et see olukord nii on, nagu rkl. Pesur seda valgustas, seepärast arvan mina, et seda puhta rahana ei saa võtta, mida rkl. Pesur ette kandis, lihtsalt juba see-pärast, et peaksin saama järele kuulata, kui-das asjad on olnud j.n.e., ja mis tarvis teha, tehakse.

Mis puutub tasumaksmissse ületunnitööde eest, siis mingisugust sooviavaldust selles asjas ei ole tarvis vastu võtta. Kui ületunnitöid on tehtud, siis on seadus tasumaksmise kohta olemas. Meie seda seadust täidame, ja see-pärast sooviavaldus ei anna rohkem juurde, kui praegusel olukorral olemas.

Juhataja R. Penno: Rkl. Pesurilt on sooviavaldus, mis tuleb kodukorra järgi hääle-tamisele pärast III lugemist.

(Hääletatakse.) Rkl. Veiss'i ettepaneku poolt on 1 hääl, nähtav enamuse vastu, seega on ettepanek tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on siseministeriumi korralised kulud vastu võetud.

Sõjaministeriumi korralised kulud (kaasaruandja J. Fuks) võetakse nähtava enamusega muutmata vastu.

(J. Soots, põl: Koosolek lõpetada!)

Juhataja R. Penno: On ettepanek teh-tud, lõpetada koosolek. (Hääletatakse.) (Vahelehuue: Mispärast koosolek lõpe-tada? — J. Soots, põl: Kell on kaks läbi, inimesed tahavad süüa.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lüka-tud. (J. Soots, põl: Siis tuleb vaheaeg teha.)

(Põllutööministeriumi korralised kulud — kaasaruandja A. Laur.)

K. Tonkman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Läänud aastal võttis Riigikogu vastu järgmise sooviavalduse: „Riigikogu avaldab

soovi, et paralleel-tegevuse ärahoidmiseks ag-rooomilise abiandmise alal välja arendataks maakonna ja jaoskonna agronoomide võrk, selleks ära kasutades eelarve-summad, mis ette nähtud maakonna ja jaoskonna agronoomide, põllumajanduse inspektorite, põllutöö ja taime-kasvatuse instruktorite ja väikemajapidamiste organiseerimise nõuandja palkadeks ja sõidu-rahadeks.

Nimetatud maakonna ja jaoskonna ag-rooomide ametisse kutsumine ja juhtimine antakse büroo kätte, mis koosneb ühest Tartu ülikooli põllumajanduse teaduskonna, kahest Eesti põllumeeste keskseltsi, kahest asunikku-de riigirentnikkude ja talupidajate põllumajan-dusliku liidu ja ühest üleriikliku maatööraha liidu esindajast. Büroo kokkukutsumine jääb Eesti põllumeeste keskseltsi hooleks.“

Selle Riigikogu poolt vastuvõetud soovi-avalduse kohaselt on nõndanimetatud ag-rooomilise abiandmise büroo asutatud, ja võiks arvata, et see agronoomilise abiandmise büroo töötab just nende põhimõtete järgi, mis Riigikogu sooviavalduses väljendatud, nimelt et ta peaks erapooletu olema ja agronoomilist abi andma. Kuid kahjuks pean ütleva, et büroo ei ole töötanud nii, nagu kavatseti. Juba esimestel koosolekutel, kui büroo endale sekretäri valimised välja kuulutas, selgus, et seal aetakse poliitikat. Võeti sekretäriks senine asunikku-de liidu sekretär, sellele vaatamata, et oli kandidaate, kes olid erapooletud, kes kandideerisid sellele kohale. Erapooletust härra Voitka'l ei ole, kus nii mõndagi soovida jääb. Veel rohkem, härra Voitka on ennast täiesti poliitilisele tegevusele rakendanud. (Teedeminister O. Köster: Tooge näiteid.) Näiteid toon järgmisi: 18. veebruaril peeti asunikku-de, riigirentnikkude ja väikepõllu-pidajate koonduse kongressi, kus härra Voitka mandaatkomisjoni liige oli, kus oli eriteadlane ka sellel alal, kes vahet tegi koondusemehe ja asuniku vahel. Ja härra Voitka näpunäidete järgi on saadetud kongressilt inimesi välja, kellel koondusemehe poliitilist usutunnistust ei ole olnud. (Teedeminister O. Köster: Mina juhataasin kongressi, ja Voitka't ei olnud seal!) Aga ometi oli härra Voitka seal tegev. (Teedeminister O. Köster: Kui ma olin kongressi juhataja, siis tean ma rohkem kui Teie.) Härra Voitka näpunäidete järgi saadeti inimesi välja. Kui kongressile tulijail oli mandaat, ja ta asunikku-de poolt kongressile saadetud, siis oli ta seega kongressi liige, ja keegi ei oleks võinud teda sealt välja komandeerima hakata, aga Voitka oli see, kes ajas kongressilt saadikuid välja. Mis õigusega komandeeris Voitka saadikuid kongressilt välja? (Riigikontrolör J.

Zimmermann'i vahelhüüe.) Härra Zimmermann, need asjad ei klapi üksteisega. (A. Schulbach, tüer: Härra Tonkman, kas Teie ise olite, kes välja visati, või kes oli? — Teedeminister O. Kösteri vahelhüüe.) Kuulge, härra Köster, Teie oleksite võinud välja visata neid, kes Teile ei meeldi, aga et need, kes riigikassast palka saavad, ei tohi avalikult mingisuguse poliitilise voolu esindajad olla, selles seisab küsimus. Läänud aastal heideti ette, et keskseltsi teenistuses seisvad isikud ajavad poliitikat, ja seepärast võeti keskseltsilt abirahad ära, asutati erapooletu büroo. Aga kui see erapooletu büroo ametnik, kes riigiteenistuses seisab, läheb kuskile poliitilise erakonna kongressile ja mängib seal esimest viiulit, siis ei ole see ometi erapooletu inimene. See ei ole lubatud, et erapooletu asutuse juhataja tuleb ja esineb poliitilisel kongressil. (Teedeminister O. Köster: Ärge tühja tuult tallake, see pole tõsi, mis Teie räägite!) See on täiesti tõsi. Kui Voitka niisugust poliitilist tegevust avaldab, siis võib otsekohe järeldada, et tema käsualused, jaoskonna ja maakonna agronoomid, kes Voitka käsutuses, ka seega poliitilises teenistuses on, sest Voitka'l oli agronoomide kaudu võimalik kindlaid teateid saada, missuguse ilmavaatega üks või teine kongressi saadik on. Praeguses poliitilises mängus on tingimata Voitka käsi tegev. Seda ei saa kuidagi viisi lubada. Varemalt on siin kõneldud, et keskseltsi tegelased olevat poliitilise ilmavaatega inimesed. Muude hulgas toodi ette, et keskseltsi peasekretär olevat ka poliitiline tegelane. Härra Voitka ja keskseltsi peasekretäri härra Hünerson'i vahel on vaks vahet: Härra Voitka on praegu tegelikult riigiametnik, kuna keskvalitsuse peasekretär härra Hünerson ei ole riigiametnik. Härra Hünerson ütles eile, et tema pennigi — keskseltsi sekretäriks olles — riigikassast palka pole saanud. (Teedeminister O. Köster: Räägime veel!) See on härra Hünerson'i tõendus, ja seda võin ka mina tõendada, kui keskseltsi nõukogu liige, et härra Hünerson ei ole neist summadest palka saanud, mis keskseltsi riigikassalt instruktorite palkamiseks sai. Ei saakedagi keelata, et neist summadest, mis seltskondlikud organisatsioonid keskseltsi kassasse maksnud, ei võiks sekretärile või teistele palka maksta. Nende summade üle, mis riigikassast saadud, on täpsed aruanded põllutööstusministeeriumile esitatud. Riigikassalt saadud summade vastuvõtjaks on olnud agronoomid ja instruktorid, kes keskseltsi teenistuses. Riigikassalt saadud summade tarvitamise kord on niivõrt kindel, et ainult selle järgi annab põllutööstusministeerium summasid keskselt-

sile, kuipalju vastavalt palkadel olevaid agronoomilisi jõude ametis on. Nii ei saa kuidagiviisi võrrelda keskseltsi summade tarvitamist praeguse agronoomilise abiandmise-büroo ametnikkude palkadega. Agronoomilise abiandmise büroo ametnikud on täielikult riigiametnikud, ja kui ta täielikult on riigiametnik, siis ei tohi ta mingil tingimusel avalikult end ühegi poliitilise organisatsiooni teenistusse rakedada. Seepärast arvan, et mul täielik õigus on Riigikogu tähelepanu sellele juhtida, et niisugune teguviis täiesti lubamatu on. See näitab nüüd selgesti, kuidas agronoomilise abiandmise büroo põllutööstusministeeriumi all töötab; see on agitatsiooni büroo koonduse poliitilise erakonna kasuks. See on poliitiline agitatsioon agronoomide ja instruktorite kaudu, koonduse poliitilise erakonna kasuks. Seda poliitilist agitatsiooni juhib praegu büroo sekretär Voitka. (Teedeminister O. Köster: Kas see on fakt või vakt?) Kui see nii ei ole, mispärast siis Teie, härra minister, nii närviliseks saate? (Teedeminister O. Köster: Seepärast, et tean, kuidas õieti on!) On täiesti selge, et on tegemist inimesega, kes riigikassast palka saab ja agitatsiooni teeb koonduse kasuks. (A. Schulbach, tüer: Aga kas siis oleks lubatav, kui kogudele teeks?) Ei ole kõnelenud, et peab meie kasuks tegema. Voitka töötab praegu koonduse kasuks. (Vahelhüüe keskelt: Kustkohast Teie seda teate?) Kõnelesin, kuidas Voitka inimesi sorteeris, kes teie kongressile tulid. (Vahelhüüe keskelt: Mis kihutusetöö see on?) Ei miski kihutusetöö — vaid tõsi. (Vahelhüüe keskelt.)

Edasi juhiksin tähelepanu agronoomilise abiandmise büroo aruannetele. Kui ma riigi eelarve pealkirja juures selle kohta sõna võtsin, näitasin seda keerulist aruannete korda, et 41 küsimisele peab igapäev vastama. (Teedeminister O. Köster: Aga kuipalju sinna panna saab?) Jah, vaadake, kuipalju sinna panna saab, selles see asi seisabki. Kui neid nõuküsimajaid rohkem on, kui ühele paberilehele mahub, siis tuleb kaks lehte täita ja 82 küsimisele vastata, ja kui veel rohkem, siis 3 lehele. See kõik tuleb veel kolmes eksemplaris kirjutada. Kas see ei ole siis paberipahn, mida kokku kuhjatakse ja millel tegelikku väärtust ega kasu ei ole? Selle kõige järgi tuleb kuuaruanne kokku seada, mis sisaldab 1.700 küsimist. Mis kasu on tegelikult põllumehel sellest aruandmise viisist? Ei ole mingit kasu, kui niipalju paberit raisatakse. Need paberid tulevad kõik põllutööstusministeeriumi, kus omakorda jälle kõik kokku võetakse, ja nii kasvab see paberivirn edasi. Mis kasu on sellest tegelikult põllumehel? Teie ütlete,

et seda kõike on tarvis agronoomide järele valvamiseks, kas nad on tööd teinud või mitte. Lugupeetud härra minister, see paberivirv ei ütle veel midagi.

Edasi ütles härra põllutööminister, et kursuste korraldamiseks ei olevat mingisugust takistust, ja et need väited, mis mina siin ette tõi, olevat ainult siis nõutavad, kui riik kursustele abi annab. See ei ole õige. Mina ei taha Riigikogu aega viita ja põllutööministri juhtnõore, mis siinkohal esitan, otsast-otsani ette lugeda, aga mina juhiksin teie tähelepanu juhtnõoride §§ 1, 2, 3, 4 ja 7-le, mis põhjenevad Vene seadusel. Vene seaduse paragrahvid kõnelevad korraldustest, kuidas kursusi võib toime panna. (Vahelhüüe paremalt poolt: Missugused paragrahvid need on?) Need on paragrahvid 2263—2329 Vene seaduses 1913. aastal välja antud, milleste alustel lubatakse põllutöökursusi korraldada. Juhtkirja § 1. räägib sellest, kuidas kursuste korraldamiseks riigi käest abiraha võib saada. Selles on öeldud, et kursuse korraldajaks võivad olla omavalitsused kui ka eriharidusega isikud, kui neil põllumajanduse peavalitsuse nõusolek. Tähendab, et kursuse luba peab paluma, kuid põllutööminister ütleb, et kursustepidamiseks ei ole mingit takistust. Teieks on juhtnõorides öeldud, et kursuste õpetus kuulub põllumajanduse peavalitsuse järelevalvele. § 3. käsitleb seda küsimust, et kursustest osavõtjate arv ei tohi olla alla 12. Tähendab, kui juhtub, et üks kursusest osavõtja haigeks jääb, siis peavad 11 kursustelt lahkuma, sest kursustest osavõtjate arv ei ole enam 12. (Põllutööminister K. Soenberg: Ma seletan Teile, kuidas lugu õieti on.) Kuulge, ega Teie ei saa teistmoodi seletada, kui juhtkirjas olemas. §§ 4—7 räägivad sellest, kui pikk kursuste aeg peab olema. Nii selgub, et paberil on palju asju, aga need on kõik tegelikule elule võõrad. Nende ettekirjutustega ja juhtnõoridega ei tõsta meie oma põllumajandust, vaid läheme hoopis tagurpidi. Põllutööministriumil press on niisugune, et mitmed põllutöökoolide juhatajad ja õpetajad, kui ka põllumajanduslikud organisatsioonid on pidanud käesoleval aastal põllumajanduslikkude kursuste toimepanemisest loobuma, sest need juhtnõõrid kirjutavad liiga raskeid tingimusi ette, et on võimata kursusi toime panna.

Kõigest sellest selgub, et praegusel valitsusel ja praegusel põllutööministriumil ei ole tahet meie põllumajanduse edenemist toetada. Ei taheta, et põllumees võiks teadlikult põldu harida. Õpetuse andmine põllumehele on lukustatud uste taha pandud. See on väga kurb. Riigikogu peaks selgesti ütleva, et need

takistused, mis Vene seaduste põhjal praegu tehakse, peab kõrvaldatama. Ei ole põhjust Vene seadust välja otsida ja nende põhjal määrusi anda, mis põllumajanduse edendamisele kahjulikud.

Edasi käsitles härra põllutööminister soode väljaandmise küsimust ja tahtis näidata arvude varal, et põllutööministrium oma poolt kõik teinud, et soid ja teisi kõlbmatuid maid harimiseks välja anda. Kuid küsiks, härra minister, kuipalju on neid inimesi, kes tegelikult asunud soode harimisele? Kümme aastat on seda seletatud, aga sõnade juurest ei ole tegudeni jõutud.

J. Fuks (as) (fakt. märk.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Meie erakond on alati seda toonitanud, et agronoomid ja nõuandjad peavad põllupidajatele täiesti erapooletud olema, ja sellest oleme ka kinni pidanud.

Kui härra Tonkman ette tõi, et härra Voitka on asunikude koonduse kongressi mandaatkomisjonis olnud, siis on see andmete peapeale pööramine. Mina olin mandaatkomisjonis, ja ei ole härra Voitka'le mandaatkomisjoni poolt mandaati välja kirjutatud kongressist osavõtmiseks. (K. Tonkman, põl: On aga osa võtnud.) Minu teadmisel ei ole ta seal olnud. (J. Hünerson, põl: Siis Teie ei tea! — K. Tonkman, põl: Seda saab selgeks teha, mul on tunnistajad, kes võivad tõendada.) Mina olin see, kes selle mehe välja heita lasi.

Asjalugu on järgmine. Mandaatide kontrollimisel selgus, et keegi härra, kes ühtlasi teenib statistika keskbüroos ja raamatupidamise talituses ametnik on, oli Viljandimaa mandaadiga kongressile pääsenud. Palusin teda mandaati näidata, misjuures selgus, et see mandaat ei ole õigel teel saadud. Kui palusin selle tagasi anda, siis see härra lahkus kongressilt. Teine päev tuli sellesama mandaadiga teine kogumeeste luuraja, ja tahtis kongressile pääseda. Kui räägitakse, et Voitka on kongressil olnud, siis on see minu teada andmete peapeale pööramine! (Segased vahelhüüded põllumeeste ridadest.) Teie selle volituse ehk välja kirjutasitegi. Häbi oleks raamatupidamise talituse ametnikul dokumenti võltsida! (Vahelhüüded.)

J. Lehtman (as): Mina ei kavatsenud käesoleva riigi-elarve puhul sõna võtta. Kui aga siiski siia kõnetoolile tuleb tulla, siis seepärast, et mina kui agronoom, ennesõjaaegne agronoom, ei või seda heaks kiita, kui püütakse tervet meie agronoomilist korraldust diskrediteerida. See, mis siin tehakse, on terve agronoomilise töö diskrediteerimine. (Teede-

minister O. Köster: Õige! — J. Hüner-son, põl: Teie diskrediteerivad oletegi. Aga mis koondus kogu aja sellel alal on teinud? Olete õõnestanud kogu aja!) Seda räägin kõnetoolilt, mis Teie teete. Agronoomiline töö on meil Eesti riigis suure tähtsusega ja on niisuguri tagajärgi andnud, et meie selle üle võiksime rõõmu tunda. (K. Tonkman, põl: Kas mäletate, kuidas Teie Paidest putku pistsite ja ütlesite, et seal põrgus ei või keegi elada.)

Ma ei ole kuskilt putku pistnud, ma olen iga asja eest, mis ma õigeks pidasin, võidelnud. Ma ei ole kunagi Paides elanud, ega mõtle praegugi seal elada. (M. Martinson, põl: Härra Lehtman, räägitakse, et Teie metsade alal olevat ka hea eriteadlane!)

Agronoomilise töö alal oli Eesti vabariigi algul mõte, et seda tööd tuleb juhtida ühest keskkohast, nii et seltskonnal, põllupidajatel, oleks võimalik sõna kaasa rääkida just selle töö korraldamises. Kuid kui omalajal kõik ringkonnad tunnustasid, et põllumeeste keskselts on see koht, mille ümber tuleb koondada agronoomiline nõuanne, siis nägime pea, et tegelikult seda läbi viia ei saa. Keskseltsis pääsis mõjule üks poliitiline vool, ja sealt tõrjuti välja kõik teisitimõtlevad inimesed. See on tõsiasi, mille vastu vaielda ei saa. Siis tuli teisi teid otsida, tuli korraldada teine nõuandekoht, kus oleksid võinud inimesed koonduda erapooletul alusel. Kuid edenev elu nõudis varsti teistsuguseid korraldusi, sest kaks asutust töötas paralleelselt. Nimelt tuli luua niisugune korraldus, et agronoomiline nõuandja oleks seisnud põllupidajatele võimalikult lähedal. Meie teame, et ainult siis, kui agronoomi ja selle inimese vahel, kellele ta nõu tahab anda, valitseb usaldus, ainult siis on võimalik, et nõuanne head pinda leiab, ja et see ka ellu viiakse. Hea vahekord tekib siis, kui inimesed võimalikult üksteise lähedal elavad, kui nähakse, niisugune mees see nõuandja on, ja kas ta seisab oma elukutse kõrgusel või mitte. Sel põhjusel tuli luua jaoskonna agronoomide võrk. See võrk on praegu loomisel ja väljatöötamisel. Võibolla, et siin mõnesuguseid vigu ette tuleb, nagu iga asja loomisel, kuid see töö on tarvilik, on paratamatu, kui meie tahame oma agronoomilist abiandmist tarvilikule kõrgusele viia. Siin heidetakse agronoomilise abiandmise korraldamisele ette paberlikku aruandmise korda. Muid etteheiteid mina siin kuulnud ei ole, see on ainuke. Aga ma pean ütleva, et päevaraamatupidamine on alati olnud sunduslik kõigile agronoomilisel alal töötavatele inimestele, see oli vanal ajal sunduslik keskseltsis ja Venemaal. Ja selleta ei

ole võimalik aruandeid kokku seada, ei ole võimalik ülevaadet saada neil inimestel, kes seda tööd juhtima peavad, sest üldsihtjooni tööle ei anna kohalikud jaoskonna agronoomid, neid peab mujalt antama. Selleks on aga materjali tarvis, mida kohapealsed agronoomid andma peavad. Nii et see aruandmise kord, mis võrdlemisi täielik, ei teeni kunagi etteheiteid.

Mis nüüd puutub sellesse, et jaoskonna agronoomide võrgus poliitikat tehakse j.n.e., siis on need täitsa tuulestvõetud süüdistused. Mina tahaksin teile, lugupeetud Riigikogu liikmed, ette lugeda ühe kirja, mis näitab, kuidas tehakse poliitikat neis seltskondlikkudes asutustes, mis üle võetud teatud kihtkonna poolt ja praegu agronoomilise nõuande alal teotsevad. Kiri on järgmine:

„Kuni 1925. a. sündis karjakontrolli korraldamine ja juhtimine põllumajanduse peavalitsuse kaudu, kuna hiljem nende ülesannete teostamiseks kulutatavad summad anti üle ellukutsutud kontrollühingute keskkoondule „Kontrollühingute Liidu“ käsutusse.

Liit töötas edukalt 1928. a. kevadeni, mil liidu ümber tekkis tüli, mille lahendamisel karjakontrolli huvid tagaplaanile suruti, mis pärast põllumajanduse peavalitsus oli sunnitud karjakontrollitöö huvides eelarve korras enamuse ettenähtud summadest oma korraldusse võtma, kusjuures aga riiklikkude toetusesummade arvel töötav kolmeliikmeline personaal eesotsas karjakontrolli sekretäriaga endiselt liidu juurde jäeti.

Personaali tegevuse korraldamine, suundamine ja tööttingimuste loomine oleneb täiel määral „Kontrollühingute Liidu“ nõukogu poolt 1. juulil 1928. a. valitud juhatuselt, kuhu kuuluvad P Kallit esimehena, dr. V. Johanson ja O. Pärilin liikmeina. Kuna juhatuseliikmed asuvad väljaspool Tallinnat, millega asjaajamine äärmiselt raskendatud, siis valis juhatus oma koosolekul 19. juulil 1928. a. volinikuks Jaan Risti („Põllumehe“ toimetaja E.P. Keskseltsis), keda volitati juhatuseliikmete äraolekul alla kirjutama maksukäskudele, rahalistele volitustele ja jooksva arve tshekkidele. Et juhatuseliikmed väljaspool Tallinnat, siis on J. Rist olnud täielikuks juhatuselise volinikuks; J. Rist loeb end õigustatuks liidu personaali käsutama, korraldusi tegema, tegevuseks luba andma j.n.e.

Vastmainitud Tallinnas asuva asemiku valiku tõttu arenes jooksev töö esiootsa normaalselt, kus personaal tehniliste ja erialaliste ülesannete täitmist rahulikult ja segamata võis jätkata, kui välja arvata juhatuselise poolt ebaõnnestunud tööruumide muutmise, mis eriti tervishoidlikust seisukohast palju soovida jät-

sid ja ka tööd tunduvalt raskendasid, mille peale personaali poolt tungivalt sai ennem tähelepanu pööratud, millest aga kategooriliselt mööda mindi.“ Pean tähendama siin, et see asutus võeti üle „Kaja“ ja põllumeeste keskseltsi juurde.

„Vaatamata töötingimuste halvenemisele rakendas ametkond kogu oma energia selleks, et järjest suurenevast töökoormatusest üle saada. Üllatusena seltsisid neile raskustele aga veel erilised momendid, mis lubamatud agroomilises töös.

Juba 1928. a. veebruarikuus minu ametisse astumisel sain Jaan Ristilt isikliku kutse ühe poliitilise rühma osakonna koosolekust osavõtmiseks ja ettepaneku liikmeks astumiseks; hiljem kordusid kutsed selleaegse kontrollinspektori k. t. Jaan Masso kaudu. Juhatuse volinikuna tundis J. R. elavat huvi kontrollühisuste liidu personaali poliitilise meelsuse vastu, mis otstarbel ta nõndanimetatud endiselt asjaajajalt Nikolai Masso'lt uurinud minu poliitilist kuuluvust; samal ajal päris ta energiliselt teateid minu käest jälle Masso poliitiliste vaadete üle. Säärane omapärane ametnikkude vastastikune spioneerimine juhatuses tooniandva isiku poolt tundus väga võõrastavana, sest ameti tubliduse järele ei päritud kunagi ja pealegi puuduvad liidu personaalil agroomiliste tegelastena igasugused poliitilised ülesanded.

Üllatuseks oli J. Risti ütlus juhatuses koosolekul 14. septembril 1928. a., mil otsustati liidu kantselei üle viia Eesti põllumeeste keskseltsi ruumesse, milliste sobimatus eelpool puudutatud, kus ta tähendas, et liidu personaalil isiklikult Eesti põllumeeste keskseltsi värvi all olevat palju soodsam töötada, kui põllumajandusliku liidu värvi all. (Värvide all mõisteti kogumehelikkust ja mittekogumehelikkust, erakondlikkust.) Kuna liidu tegevuses igasugune värv tolle ajani puudunud, siis eelistus see seisukoht, missuguse vastu teised liikmed ei protesteerinud üning vaikides ühinesid. Tööjõudude ja nende tegevuse kvalifitseerimine poliitilise meelsuse järgi ning korteri üleviimine näis kandma hoopis kõrvalisi sihte.

Juhatuses volinikuna tõi J. Rist hiljuti minule lisatud nimelise kutse, missuguseid andis isiklikult ja nimeliselt töö ajal veel liidu juures töötavale A. Ruderström'ile, liidu asjaajaja K. Reinhold'ile ja arveametnik H. Mikkov'ile. Kutsed tekitasid personaali hulgas arusaamatusi, sest juhatuses voliniku poolt, kes eriti viimasel ajal end käskivalt üles pidas, isiklikult üleantuna oletati minekust loobumise korral teenistusekohaga riskeerimist. Kutse täitis vaid asjaajaja Reinhold, kuna teised loobusid.

Kontsert-koosolekuni oli J. Rist ametialalises läbikäimises sõbralik ja jutukas, kuna pärast seda paistis silma külmus ja sõnakehvus, mis pärast piinlikkusest hoidumiseks ajas ametiasju temaga K. Reinhold.

Hiljuti, kui liidu tööruum tuleõnnetuse tõttu kõlbmatuks muutus ja töö katkestada tuli, missuguse asjaolu puhul J. Ristiga ruumide küsimust kaalusime ja temale oma poolt soodsaid võimalusi esitasin ning ühtlasi liidu personaali üksmeelse palve soodsamate ruumide leidmiseks ette kandsin, tähendas Rist kategooriliselt, et K. Reinhold võivat tööle hakata, tähendab see, kes kutse vastu võttis, kuna kõik teised lahkugu, kui nad korteriga ei lepi. Kuna mina algusest peale kaaluvail põhjusil tööruumide vastu olin, siis tähendas ka minule ütlus lahkumis-ettepanekut.

Juhatuses esimees tööruumidega tutvudes otsustas kantselei üle viia hoopis teise majja. Personaal asus minu juhatusel esimehe otsuse täitmisele, kuid siin astus vägivaldselt vahele J. Rist ja hakkas eriti mind söimama valelikuks ja omavoli pruukijaks, ehkki temale esimehe korraldusest teatasin. Hiljem tegi Rist korralduse samas majas asuvasse teise ruumi kolimiseks, milles aga niipea korralikult tööle hakata ei saa, sest ka need on tublisti kannatanud vee läbi, mille tagajärjel võimata tervet tööpäeva seal viibida, kuna 2—3 tunni järele tekib niiskuse tõttu uimastus. Praegu töötatakse osalt kodus ja osalt kantseleis. Ruumide parandamine ei teostu niipea, ja tõsiselt tuleb karta tervise eest. Üüri maksetakse rohkem tervest majast saadaoleva korteriga võrreldes. Kogu juhatus on Ristiga alati olnud solidaarne ja eriti korteriküsimuses.

Et kontrollühisuste liidu personaal saab palgad põllumajanduse peavalitsuselt j.n.e., siis peaks summamid andev asutus huvitatud olema palgasaajate töö tulemustest. Juhin tähelepanu sellele, et ametnikkude töötahe on langenud, sest et õiglasemaidki nõudeid ei arvestata, vaid soovitatakse jalamaid lahkuda ning värvi andmise püüete ebaõnnestumisel minnakse isegi meelelahutuseks söimamiseni. Säärases olukorras ei saa ametkond end lugeda vastutavaks.

Siinjuures on lisana Tallinna põllumeeste kogu kutsed kontsert-kõnekoosolekule, mis korraldati 13. veebruaril s. a.“ (M. Martna, stp: Ega see ei ole Tõnismäele?) Ei ole.

Mis näeme sellest kirjast? Me näeme seda, et summamid kasutatakse hoopis teistsuguste asutuste huvides. Sunnitakse üht asutust töötama majas, mis töötamiseks kõlbmatu, ja seejuures makstakse töötamiseks kõlbmatu korteri eest suuremat üüri, kui maksta tuleks täiesti kõlbliku korteri eest väljaspool mõne

erakonna maja. Peale selle on juhatuse volinikuks määratud isik, kes asutuse personaali hulka ei kuulu, kes ei ole ametnik ja kellel ei ole peakoosoleku volitust. Tähendab asutust, mis töötab riigi rahadega, juhib kõrvaline isik. Ametnikkude järele, nende poliitilise meelsuse suhtes, seatakse päris spionaash. Pööratakse ühe poole teise meelsuse teadasaamiseks j.n.e., ja kui leitakse, et inimene on erapooletu, siis hakatakse teda niiöelda masseerima, tehakse kihutusetööd, et personaalil on parem töötada keskseltsi all, seal olevat paremad tingimused j.n.e., meelitatakse neid, ja kui see ei aita, siis antakse kutsed, ametlikud kutsed ametliku töö ajal, inimestele ja sunnitakse neid minema teatud poliitilistele koosolekutele. See on fakt. See on kindlaks tehtud. Ja kui nüüd inimesed tulevad ütleva, et andke riigi rahad nende seltskondlike asutuste

kätte, siis, mu härrad, on päris selge, et nii-sugustel seltskondlike asutustel, kus sääraсте võtetega töötatakse, puudub igasugune kõlblik õigus riigi summade käsitamiseks.

Sellele tahtsintähelepanu juhtida, jamausun, et on selge, mis pärast üldse seistakse erapooletu agronoomilise abiandmise võrgu korraldamise vastu. Siin on mängus poliitilised huvid ja neid tahetakse riigi arvel rahuldada. (K. Tonkman, põl: Aga see agronoomiline abiandmine ei ole erapooletu.)

Juhataja **R. Penno**: Rkl. Vainult on ettepanek, koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 15.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **M. Martna**.

Abiesimees **R. Penno**.

Abisekretär **O. Liigand**.

